

3026
10
17

ვოლტერი

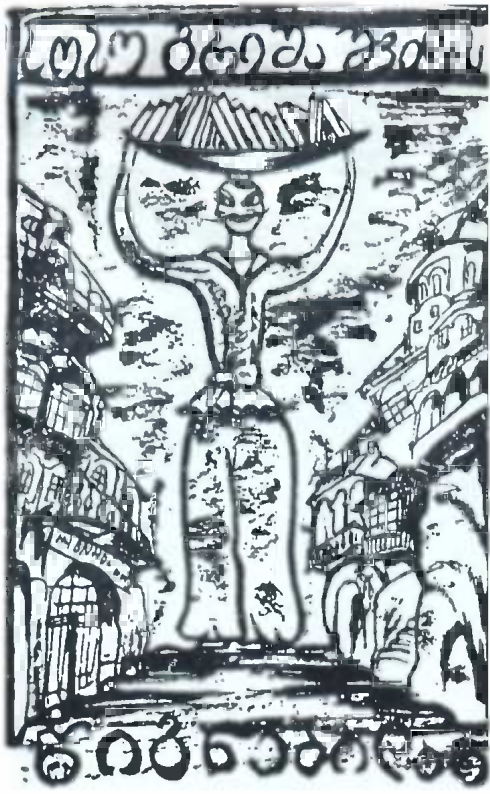
შედგენილი

ზ. ჭიჭინაძისა

თბილისი.

Типогр. М. Д. Ротвианца на Гол. просп., д. № 41.

1889

გულჯეო

შედგენილი

19333

ს. ჭიჭინაძისა

თფილისი

1889

Дозволено цензурою Тифлисъ 26 Мая 1889 г.

Типографія М. Д. Ротиніанца на Гол. просп. д. № 41

ვ მ ლ ტ ე რ ი.

მეთვრამეტე საუკუნის ერთ უძთავრეს ძალას ვოლტერი წაწმინდადგენს. თავის დროის კვალად იგი აწის ერთი უდიდეს მოაზრეთაგანი. არ მოძიებნება არც ერთი კითხვა. კაცობრიობის გონებითი და ცხოვრების განახლების და განვითარების შესახებ, რომ ვოლტერი ამაებს თავის კალმით არ შექსებოდეს. საფრანგეთის ისტორიკოსი ლუი ბლანი ასე იწუებს ვოლტერის შესახებ: — „იმასალ სამიწკველზე, რომელზედაც დღეს სდგას მთელი თაობა და მიდის წინ, იგი სამიწკველი ვოლტერისაგან აწის დადგენილი, იგი კარგია თუ ცუდი, მაინც ეკუთვნის ვოლტერს“. უნდა ითქვას, რომ ვოლტერი აწის საფრანგეთის მთელი მეთვრამეტე საუკუნე; ამ საუკუნეს რომ ვოლტერი მოკვტილოთ, მაშინ იგი დიდათ აწათრად ეღიწება, ცარიელი დარჩება, თუმიც ვოლტერს გარდა სხვებიც იწუნენ ასეთი პიწები, რომელთაც არა მცირედი მნიშვნელობა აქვსთ, მაგრამ ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ ყველა ეს გამომჩენილი მოაზრე პიწნი თავიანთ თავებს ვოლტერის მოწათვით აღიარებენ. ასეთ პიწთ რიცხვებში მოჭყეებისან სხვათა შორის დიდრო, დალამბერი, გოლბასნი, გელვიციუსი, რუსსო, კონდორსე და მწავალიც სხვანი. ვოლტერი იყო დამოუძნებელი საფრანგეთის იმ განათლებულის ასალის თვალსაოთიურის ჭარბობებისა, რომელიც სსსტიკს

კამათობას და ბრძოლას უწევდა თავის თანამედროვე რომის საეკლესიო წესების მიუღობელობას. ვოლტერმა თავის მეცადინეობით და ოსტატობით ბევრ ნაწილს საიდუმლო სამეცნიერო საგნებს გადასდა ფარდა და თავის დრომდის უცნობათ ყოფილ სამეცნიერო საგნებს ხათელი მოჭვიზინა. ნიუტონის სწავლა, ლოკისა და მრავალის სსკების მოძღვრება ამან უძღლეს წერტილამდის აამაღლა. იმ დრომდეს სერიანად გაუცნობი ნიუტონი ვოლტერის მეოხებით საფრანგეთის ერმა კარგად გაიცნო, გაიცნეს, როგორც გეომეტრი, გაიცნეს, როგორც ფისიკი, როგორც ქიმიკოსი, როგორც მატემატიკოსი და როგორც ვარსკვლავთ მრჩინველი. ვოლტერის შესახებ ქართულს. მწერლობაში ბევრი არაბერი დაწერილას, იყო ამის პატარა ბიოგრაფიული მიმოხილვა დაბეჭდილი, მაგრამ იმის გარეშე არც ეს წერილი იქნება მეტი. ეს მით უფრო, რადგანაც აქ მე მინდა ვისაურო იმის შესახებ, თუ ვოლტერს თავის დროს საქართველოში იცნობდნენ თუ არა. ამებისთვის მე ვიქნები ისტორიულს საბუთებს.

გამოჩინილს და დიდათ სახელგანს ვოლტერს თავის დროს მთელს დედა-მიწაზედ მოეფინა სახელი და ცხოვრების ცნობები, იგი სავმარისად გაიცნეს რუსებმა, თვით რუსეთის კვატირინე იმპერატრიცასთან ვოლტერს მიწერ-მოწერაც ქქონდა. ვოლტერი ამით დიდათ მედიდურება და იგი ყოველთვის თავ-მოწონებითაცნობებდა ეს, რომ მას კვატირინესთან მიწერ-მოწერაც ქქონდა. იგი თავის თავს „კვატირინისტეთ“ უწოდებდა და ასევე ჰსურდა, რომ ამ წოდებითვე მოძვედარიყო. მის ნაწერების ვითხვას იმ დროის რუსებში დიდს მოდაში იყო შესული, სხვათა შორის 1770 წ. ვოლტერი ერთ თავის წერილში, რომელიც მამართულის კვატირინე ხელმწიფესთან, ქართველებსაც იხსენებს ასე: „მო-

საღონეელია ქართველების მანიფესტი, რომლითაც ესენი კატეგორიულად უარს ჰყოფენ იმას, რომ მათ დღეის შემდეგ აღარ სურთ, რომ თავიანთ მშვენიერი ქალები ოსმალთ მძლავრს პირებს აძლიონ და სწირავდნენ, მათი მშვენიერი ქალების ღირსნი არიან თქვენი აფიცრები. ამათ თავიანთ გმირობით ეს დამსახურებულნი აქვსთ. ამავე წლის 19 იანვარს კვატირინე იმპერატრიცა სწორს ვოლტურს წერილს და აქ ქართველებს ასე მოიხსენებს: — „ქართველნი, მართლდა აღსდგნენ თავიანთ დასაცველათ ოსმალთ წინააღმდეგ. ესენი უარს ყოფენ, რომ დღეის შემდეგ ჩვენს ხარჯს ჩვენის შვილებით არ გადავიხდითო. ერეკლე ძირიელ შესანიშნავი „თავადია“ (!) მათ თავადებში, ეს კანდიდად ჭკვიანი და განთქმული მამაცია, ეს ერთ დროს მონაწილეობას იღებდა შან-ნადირთან ინდიის აღებაში, ეს მე თვით მისის მამისგან შევიტყე. 1762 წ. რომელიც ჰეტერბურგში მიიცვალა“ ეს სწორეთ ასე იყო და თეიმურაზ მფორე ჰეტერბურგში მიიცვალა. ამაებს გარდა კვატირინე და ვოლტური ქართველთა სახელებს რამდენიმე სხვა და სხვა წერილებშიაც იხსენებენ. მხოლოდ მე ის წერილი ვერ ვხვასე, რომელზედაც მოგვითხრობენ, რომ ერეკლე მეიკმ ასპინძას დაჭერილი ტყვეების ზოგი კვატირინის იმპერატრიცას გაუგზავნაო. ამის შესახებ კვატირინამ ვოლტურსაც აცნობა ეს ამბავიო. ქართველების ცნობა ვოლტურს გარდა იმ დროის უახუაკ რუსოს და მონტესკისაც ქონიათ. რუსეთში ვოლტურს კარგი გასაგალი ქონია და იქ ყოველს უმადლეს რუსის პირს საჩუქროთ და სასახლოთ მიანიდა ვოლტურის სახელის და ნაწერების გაცნობა. უნდა მოვიხსენოთ, რომ ქართველებმაც ამ დროს გაიცნეს ვოლტური. და ამ დროდამ იწყება მისი სახელის და ცხოვრების ცნობების შემოტანა საქართველოში. ეს რასაკვირველია იშვიათად კი იყო, აქა იქ

რუსეთში ნამყოფ და ნამსახურ ქართველ თავადის შვილის
 შვილებში შესვლებოდა ამის კაცია და ქართველ-მეფის შვილებში.
 მეფის შვილებიდან სხვათა შორის ვოლტერს იცნობდა დავით
 ბატონიშვილი, გიორგი XIII შვილი, ანუ შემდეგი მეფე და
 შემკვიდრე საქართველოს ტახტისა. დავითი რუსეთის სამხედრო
 სამსახურში გაიზარდა, იქ რუსის გენარალობა მიიღო, იცოდა მცო-
 რედ ფრანგული ენა, არეული იყო იმ დროის რუსის უძველეს
 ერის ცხოვრების შუა და ახა, უეჭველია, რომ ამის გამო ამ-
 საც თავის ნებით თუ არა, ძალაუნებურად მანაც მოუხდებოდა
 მისი გაცნობა, რადგანაც ვოლტერზე ლაპარაკი, როგორც ზე-
 კით შეენიშნეთ, დიდს მოდაში იყო. დავით ბატონიშვილმა
 გაიცნო ვოლტერი, მაგრამ როგორ, მწერლობით კი არა, ანუ
 აზროვნებით, მიმართულებით და სხვებზე, არა ისე, როგორც
 გამოჩენილი მწერალი და როგორც დიდათ სახელგანთი კაცი,
 როგორც მთელს ევროპაში, ისე მთელს რუსეთის ძალა სა-
 ზოგადოების წინაშე. ამის გარეშე დავითმა ვოლტერის შესა-
 ხებ სხვა არაფერი იცოდა, აქა იქ გაცვრით ზოგი ერთი ამბე-
 ბი კი ჭქონდა გაგონილი იმის შესახებ, თუ ვოლტერი თავის
 წაწერებში რას ელტოდა, რას ქადაგებდა, რა ჭსურდა და სხვა-
 ნი. სხვათა შორის დავით ბატონიშვილს გაგებული ჭქონია
 ისიც, რომ ვოლტერი საქრისტიანო კანონების მარხვას არა-
 ფერს მნიშვნელობას აძლევს და იგი ამას სულ უარს ჭყოფს
 თვით ქრისტიანობის სწავლით. ასეთის ოცნებებით გატაცებუ-
 ლმა დავითმა თავის ცხოვრებაში მარხვის მოსპობაც გაბუდა და
 იგი თვით თავის საეკლესიო მამის წინაშეც კი სჭამდა სოლმე
 მარხვას. ეს მარხვის ჭამა მას თავის მამის წინაშე ერთობ
 ძვირად დაუჯდა და ეს არამცთუ მას, არამედ მთელ ქართველებსაც.
 ამ მარხვის ჭამის გამო ჩავარდა დაუძინებელი უთანხმოება და-

ვითსა და თავის მამა გიორგი მეფის შუა და ამ მარხვის ჭამის გამო ამათ მთელი სამეფოს და ერის საქმეებიც, სამწუნსა როდ აწეწეს. ვალტერის ცნობებით თავ-მოყვარე ბატონიშვილი რუსეთიდან საქართველოში რომ წამოვიდა, მან იქიდან თან წამოიღო ვალტერის სურათი. ეს სურათი მან მოიტანა სამეფო სასლში და ჩამოჭკიდა იმ ოთახში, სადაც თვით სცხორკებდა. ამის შემდეგ ვინც კი ეასლებოდა სასლში დავით ბატონიშვილს, ეგულა ესენი უეჭველად ხასყდნენ ვალტერის სურათს. იმ დროში, საქართველოში სურათების ხატვა და გედლებზედ ჩამოკიდება მოდაში არ იყო და ამიტომ მრავალი მხასუელნი გაკვირვებულნი რჩებოდნენ მის ხასვით, ეს მით უფრო, რადგანაც ვალტერის სურათი დახატული იყო ევროპიულის მხატვრობის სელოვნურის გარეგან მოყვანილობით. იმ დროის ასიურის ტლანქს და ევროპის მხატვრობას შუა დიდი განსხვავება იყო. ასეთის არა ჩუულებრივის სურათის მხასველს ერს ყოველთვის ეძლეოდა ხავში იმ ცნობის მოყვარეობაც, რომ მით გაგოთ ისიც თუ ეს ჭაცი ვინ იყო. ეს მით უფრო, რადგანაც ვალტერი დახატული ყოფილა თავის დახასში, სავარძელზედ მჯდომი. დახასში ოთხ-კუთსივ წიგნებით სავსე ყოფილა. ეგულა მხასველეს ის ესატებოდა თავში ამის შეტეობის გამო, რომ ეს ჭაცდ უბრალე კაცი არ უნდა იყოსო. ასეთს შემხვეკების გამო დავით ბატონიშვილს არა ერთი ქართველის პირისთვის უამნია ვალტერის ცნორკების ცნობები და ვინაობა. ამით ვალტერი საქართველოს, რამდენიმე დიდონ ოჯახებში ცნობელ პირად გამსდარა, ეს ბევრს უძალეს პირს გაუცნია მოგულთ; ეს გაუცნია აგრეთვე გიორგი მეფეს, რომელსაც პირველ-გაცნობის შემდეგ ცნობის მოყვარეობაც აღძვრის და მას ძრიელ სდომნია, რომ ვალტერის ამებეი შეეტა

ყო. ამის გამო გიორგი მეფე სშირად ჰქითხავდა ვოლტერის
ამბებს თავის შვილს დავითს. დავითიც რასაკვირველია, უამბობ-
და ხოლმე ზოგიერთ ცნობებს ვოლტერის შესახებ და, უნდა
ითქვას ისიც, რომ ამ ნაამბობ ცნობებში უმეტესი ნაწილი ვოლ-
ტერის ქება და ღიადება უნდა ყოფილიყო. დავით ბატონიშვი-
ლი უამბობდა თავის ძამას ვოლტერის ამბებს და მამაცა სულ
განახული უსმენდა თავის შვილს ამბებს. რასაც გამო გიორგი
მეფეს სახეზე სიამოვნება გამოეხატებოდა ხოლმე, მაგრამ გულ-
ში კი სწყევლიდა, როგორც ვოლტერს, ისევე თავის შვილს
დავითს. დავითისაგან ნაამბობი ქება მას სულ უბრალოთ მია-
ხნდა; მას, ის სწავლ, რომ ვოლტერი ღვთის ურწმუნო იყო
და ერთად ერთი ესეც ვიძროდა, რომ მას ვოლტერი არ ჰყვარ-
ებოდა და მუდამ კვიცხა, კვინებისა და შეეხვეწებისა. თავის შვილს
თუ ათქმევინებდა რამეს, სულ იმის გამო, რომ ეგები ვოლ-
ტერი ხეირიანად გაეცნო, გაეცნო მისი ურწმუნობა და სსვანი.
შვილის კი აზრითაც არ ჰქონია ისე რომ თავის ძამას ვოლ-
ტერი ურწმუნობით გაეცნო, მაგრამ თვით ცნობები ღაჰაჰა-
კობდნენ თავისთვის და გიორგი მეფეც რწმუნდებოდა იმაში,
თუ ვოლტერი რა შვილი უნდა ყოფილიყო. ბოლოს საქმე
იქამდის მივიდა, რომ ერთხელ ვოლტერის შესახებ ღაჰაჰაჰის
გამო ძამას და შვილს უთანხმოებაც მოუხდათ, მაგრამ ეს
უთანხმოება დროებით იყო. გიორგი მეფე, რასაც კი შეამც-
ნევდა ხოლმე თავის შვილს ცუდს, სუყველას ამას ვოლტერს
და იმის სწავლას აზრალეებდა. იგი ფიქრობდა, რომ მთლათ
ვოლტერი ყოფილა ქვეყნის დამღუპავი და ხედი შვილის გამრ-
ყვნილი. რასაც კი ხედავდა თავის შვილის ცხოვრებაში: მარ-
ხვის ჭამას, უზომო ქეიფს, ღვინის სმას, ღაზღანდარობას და
სხვებს სუყველას ამებს ვოლტერს აზრალეებდა; იმას კი არა ფი-

ქრობდა ეს დაღრცვილი, რომ ვოლტერის ანა მცოდნე და ანა მცნობი ქართველთა შამულის მოღალატე პატრიოტ თავადთა აზნაურის შვილნი კი თითქოს მის შვილზე უარესათ ან ლაზღანდა-რობდნენ. საქართველოში სადა იყო ვოლტერის ცნობა, რომ უამისოთაც ბევრნი ქართველები სიბინძურეში იყვნენ ჩამარხულნი. ისიც კი უნდა ვსთქვათ, რომ დავითი მეტის მეტი ანა საკეთილთა მსახურის კაცის ყოფილა.

მე დაურწმუნებული ვარ, რომ დავითს ვოლტერი თავის მწერლობით და ჭარბობით ჰქონიყო გაცნობილი. მაშინ ეს ისეთ სამაგლობასა და უწყობასაც არ ჩაიდენდა, რასაც სხადიოდა იგი. ასეთის საქციელის გამო გიორგი მეფე იმ ზომამდის მივიდა, რომ ერთხელ, დავითის შინ ან ყოფნის დროს, თვით შევიდა დავითის ოჯახში, კედლიდან ჩამოგლიჯა სურათი, ჯერეთ დაამტვრია, დასია და ბოლოს ტეცხლში ჩაყარა და თან ასე იძახდა: „წყუღიმც იყავ ბოროტო ვოლტერო, წყუღიმც იყავ ჩემი შვილის გარყენისათვის“. დაწვის შემდეგ მამამ შვილის მედიდრობით გადასცა ის ამბავი, რომ შენი გამრყენელის სურათი მე ტეცხლში დაწვიო, ამის შემდეგ გიორგი მეფე დამედოვნდა იმაზე, რომ ახლა კი მოჩუქულდება ჩემი შვილი. თუმცა დავითში უსჯულოებისა კი არაიყო იყო, ესეც ისეთივე ღვთის მოყვარე იყო, როგორც მისი მამა, ესეც ისევე დადიოდა ეკლესიებში და შესწირვებს აძლევდა, როგორც მამა მისი. ამ შენიშვნების დასამტკიცებლად ურიგო არ იქმნება მოგიყვანო შემდეგი საუბარი მეივის გიორგისა იმ დროს ერთ კათოლიკის პატრონს.

— პატრო, ნიკოლა, სადაა ესა დადი საჩილი ბონა-პატრე.

— „ებრძვის რუსთა და კესართა“, მოასსენა პატრომან.

— ესენი სცდილობენ დაიცვან ფრანგისტანში ქრისტიანობა. არლას მუნ, აგორ მრავალი წელიწადია, არც წიგნია, არც ლოცვა, არც ქორწინება, არც მღვდელი და ეპისკოპოსი, რცა სუთი მილიონი წარმართათ არიან გადაქცეულნი.

— ვინ ქმნა ესე?.

— უკეთურმა და წუეულ შეხვეწებულმა მწკრალმა ვოლტერმა და მისთა სწავლის მიმდევართა სსკებმა, გაგულისებით მიუგოჲნა პატრმა.

მეუფე ამასკად გაცეტსლდა, გაჰავრდა და მოიგონა თავის შვილის ამბები. მცირე ხნის შემდეგ დაწყნარდა და სთქვა— „ვოლტერი. წუეული და შეხვეწებული, მეგობარი ჩემის შვილის დავითის, ჩემის შემკვიდრის, ვაი ჩემს თავს! ვაი ჩემს სულის წაწყმედას! რუსეთში ძყოფმან ჩემმან შვილმან შეისწავლა მისი ურჯულო სწავლა. საქართველოში რაღაც ჩამოვიდა მან თან მოიტანა მისი სახის ხასატი და კედელზედ ჩამოჭვიდა. მე ძრვილად სამართლიანათ მოვიქეცი, რომ ურჯულოს, წუეულის და შეხვეწებულის სასე კედლიდამ ჩამოვიღე და ცეტსლში დავწვი. სწორეთ ასე კეუთვნის მას. ღმერთი წარუმართავეს ბოხაპატრეს, კეისართაცა. თვით ჩემი მაცხოვარი შეიწევა მათ; ქრისტეს გარეობა რაღაა კაცი? უკეთეს ვინ გვასწავებს? შეხვეწებული უნდა იყოს ის პატრი აღტაცებაში მოვიდა და მიუგო.

— „პაპის წმიდის ლოცვით მტერი ვერ გაიმარჯვებს.

— ქრისტეს კელიქსიას, ჩემო პატრონ, ვერა სძლეეს ბჭე ჯოჯოხეთისა.

— „მრავალი უნახავს დევნა ქრისტიანეთა მოახსნა პატრმა“ დიოკლიტიანუმ, ნერონმა, იულიანუმ და სხვათა ვერ სძლეეს ქრისტესა, რასა იქმს უკეთური ვოლტერი თავის ბეროტის სიტყვით..?

— „თუთ მონაპატიუ რაღა, პატრონ!?“

— „ღიდათ მოწმუნე ეათოღიკეა, გარნა ლზრდილი ფრანგისტანში, გორსიანელი თუარა, ქრისტიანე არ იქმნება, ფიქრობს ლადგინოს ტაძარი ქრისტესი. პატივსა სცემს პაპსა წმიდას“.

— „ღმერთმან წარუძარტოს და უთურგნოს მტერნი ჯ განუხიბოს იგინი. ჩვენ ვლაცულობთ მათთვის“.

„ზგერ რვა წელია, რაცა უკეთურთა ფრანგისტანელთა დაფლეს მიწაში ჯგარი და სანარებნ ქრისტესი“

„წუეულბმც არის მათი სახელი. ღმერთო და მცნებარცო ჩემო, შენ აპატიე შეილისა ჩემსა დავითსო დანაშაული მისი, ნუ ჰბოთსავ მას, შენ მოაქციე ჭეშმარიტსა გზასა ზედა ჯ დასაკვიდრე შენს სიევარჩულსუდ. ამინ, ამინ — ვაი შენს მეფესა გიორგის! მამაშვილბას პატრო, შესუარე ქრისტე შეილისა ჩემსა, გაშოიუვანე ცოდვილბამ, ამცნეჲ ამცნე, შენ უფრო დავითსა ჯგერებს — თუ არა ჯ ვერ იმეოებს, დაჯგარგავს ტახტსა ჯ სამეფოსა დვითის მშობლის წილ-ხდომილსა, ქრისტიანობითა გავაქს პატივი ჯ დიდებნ ესრეთი. ჩემო პატრო, ჩემო მეგობარო, ვალდო გაქს. ქრისტესთვის სოტუეას იტუოდე, გამხსენდიჲ მცნ მამე და მცნებაცა ქრისტესი ლასრულე“.

ასეთს საუკუდურების შემდეგ იოსებლანიც ასევე მოისვენებს, რომ დავით მეფე რუსეთიდან საქათველთში ჩამოსული ვერ იქცეოდა კარგათო. დავითი რომ უწმუნო კაცი ყოფილიყო, მაშინ ჩვენ მისგან ისეთი საწმუნოებრივი წაგნები არ დაგვრჩებოდა ხელში, რაგორებიც დავით პატრონიშვილს რუსულის ენი, დამ ქართულს ენაზე უთარგმნია. მაგრამ დავანებოთ მას თავი. ასე იცნობდენ ვოლტერს ჩვენში. ისიც კი უნდა ითქვას, რომ მტარე ღიდათ, მაგრამ ესეც კი სასიამოვნოა, რომ ვოლტერის სა-

სელი მანც იცოდნენ რამდნ თუ სამმა კაცმა. დავით ბატონის-
შვილს შემდეგ ქართულს შემწერელთაში ვოლტერის მცნობათ
აღ. ჭკუჭკაძე აღმოჩნდა, რომელმაც ვოლტერის რამდენიმე
ლექსიტ გადმოთარგმნა ქართულათ. ამ ლექსების შესახებ ჩვენ
სსვგან ვიტყვით რამე.

II

ვოლტერის დაბადებას 1694 წ. 20 ნოემბერს მიწერენ,
ქალაქ შარნიუში ვოლტერის მამა იყო ჩინოვნიკი, მდიდარი ნო-
ტარიუსი, ბურჟუა. ვოლტერი შატარაობის დროსვე დაჩვიდა თა-
ვისმა ბიძამ იმ დროის საფრანგეთის გაფუჭებულს საზოგადო-
ებაში სიარულის. მაგრამ აქ ეს ერთობ მოკლე ეგებებზედ სდგე-
ბოდა ხოლმე, ამ გვარის ღირსებაებით გარემოცულმა შენიშვნებ-
მა ვოლტერში ერთობ ადრე იჩინეს თავი. ამისი მიმართულება
და საკუთარი ხასიათი ვოლტერში ცხადათ მოხსენდნენ. იმ
დროის საწმინთოებრივი და პოლიტიკურის მხრით ერის შე-
ვიწროება ვოლტერისთვის არ იყო საიდუმლო რამ; ეს იყო
მისთვის ცხადი და იფარდა ახდელი ვოლტერი სწავლობდა Col-
lège st. louis le Grand რომელიც ეკუთნოდა იეზუიტებს. ამ
სასწავლებელში მხოლოდ უმაღლეს თავად-ახნაურთ შვილები
სწავლობდნენ. სავგარგელოდა, ამბობს ერთი ისტორიკოსი, რომ
საფრანგეთის სუევილა თავისუფალი მოსწრეები იეზუიტების სას-
წავლებელიდამ გამოვიდნენო ვოლტერმა სკოლაში ყოფნის
დროსვე მიიზერო უურადლებს თვისკენ: ეს სწერდა ლექსებს. ამ
ლექსების წერის გამო ერთმა ქალმა მას დაუნიშნა წელიწადში
2000 ფრანკი, ახდურძით, წიგნების საყიდლათ. კოლეგიიდან გა-
მოსვლის შემდეგ ვოლტერი თავის მამამ იურიდიულის საგნების

შესასწავლებელს უძღვლეს სასწავლებელში შეიყვანა, მაგრამ ვოლტერი აქ დიდ ხანს არ დარჩა; ამის შემდეგ ვოლტერმა სიტუაციების შესწავლას მიაჯობა. ხელნ. ჯოლტერის მამამ შეიტყუეს თუანა, რომ მისი შვილი ლექსებს სწერს, საფრანგეთის მთავრობას სთხოვა ვოლტერი გაეგზავნათ გოლანდიაში, იქაურის ორანტურების კონსულთან სამსახურში, რათა ამით მოემორტუბინათ იგი ლექსების წერისაგან. მაგრამ ვოლტერი აქ კერძოდ დიდხანს, რადგანაც მან ერთი ქალი შეიყვარა და მის გამო ბოლოს ჩიუბი ჩამოვარდა, რის გამოც იგი საფრანგეთში დაბრუნდა. პარიზში ყოფნის დროს ვოლტერს თავის მამამ უმოგონა პარიზში ჰროკურონის ადგილი, მაგრამ ვოლტერი არც აქ დარჩა დიდ ხანს და ეს აქედამ გაემგზავრა ერთ მდიდარ ინტენდატიონანსისაკენ.

ამ დროის საფრანგეთის სასკლმწიფო წესების გამო საფრანგეთში ბევრნიანი თიურსულებები იწერებოდა, სადაც სშირად სასტიკათ და მკაცრათ ეხებოდნენ სასკლმწიფო წესების დესპოტიურს საქციელს, ერის უსამართლოდ დალაგებას, დაცემას და სხვანი. ერთი ასეთი ნაწერის დამწერათ იცნეს ვოლტერი, სრულიად სასაღვანდობაში. იგი ამის გამო ერთი წლით ციხეში ჩასვეს. ეს ციხეში ჩასმა სრულიად გაურჩევლათ და გაურჩევლად იქმნა, 1717 წ. ამის შემდეგ გაიდა ექვსი წელიწადი და 1725 წ. გარდაიცვალა ლუდვიკ XIV. ამ დროს ვოლტერი უკვე ისე იერ ცნობილი, რომ ერთს მის სატირას, რომელიც უანდაცვალეს კოროლის წინაღობე დაწერა, სალსი აქა და ტარებდნენ ხელით, ამის გამო ვოლტერი ხელმოკრეთ ჩაკარდა ციხეში ბეგლის სიტუაციით. ექვსი თვე მკადრა და გეტერის სიტუაციითი ხომოქოტი დღე. აქედამ გამოსვლის შემდეგ მას საფრანგეთში ცხოვრება აღუვრძალეს და ეს სსვავან.

უნდა წასულიყო. მართველობის ასეთმა განკარგულებამ ეს ძირიელ
აღლელვას და აჩინა, როგორც მართველობაზე, ისევე იმ დროის
მძლავრ საზოგადოებაზე. 1726 წ. ვოლტერი მესამედ დახმ-
ტიმბეს, რადგანაც ამან ერთ თავის მეგობარ ჰიორთაგანს სასლში
შეურაცყოფა მიადეინა: რამდენიმე ხნის შემდეგ ვოლტერი განთავ-
ვისუფლეს ჰატმირობისაგან და გაგზავნეს ანგლიაში, რომ იქ
ეგები გაეჩინებინა და დაევიწყინა ეს, მაგრამ ეს მას იქ უფრო გან-
ურსნოვლდნენ და აღებენ გრძნობებში.

— 1726 — 1729 წლებში დაიწყო მან ვოლტერი, თორ-
ემ მას თავის მხანავლის სახელათ არუე ერქვა. ანგლიაში წასვლას
ვოლტერისათვის საკმარისად შესანიშნავს შემთხვევას შეადგენს.
აქ განვითარდა ვოლტერი უმჯობესად და ბევრად უკეთესად, ვი-
ნემ თავის ქვეყანაში. მშვენიერად ლექსების წერის მაგიერ, ამან
აქ შეისწავლა ანგლიური ერის პოლიტიკური ცხოვრება და
მეცნიერება. ვოლტერმა ასეთ შესწავლის დროსვე თითქმის მტ-
ნებამ განიხილა ის, რომ ანგლიური აზრები და სწავლანი მას
განეგრეთ თავის ქვეყანაში, ამ აზრებზე ვოლტერი მტკიცედ
იღვას და მას ეს საკვდილადის შეჩინა. მთელი ამისი შრომანი
დრამები, რომანი, ლექსები, წიგნაკები, თეატრალური სტა-
ტიები, ისტორიული, ენციკლოპედიური სლოგანი. და მისი ყვე-
ლან პოეტური ნაწარები და სამეცნიერო განმარტებანი საკუთრად
მიმართულნი არიან ისეთ გზაზე, რითაც შესაძლებელია იქმნებოდან
უფრო ვოლტერის ცოდნის და მიმართულების აღორძინება და
გამორიქება. ვოლტერისაგან აღძრული კითხვა რომის ეკლესიის
და ქრისტიანობის წინააღმდეგ აჩრის მეტის მეტი უკიდურესის
ხასიათების. მაგრამ ყოფილან ისეთი შემდგარი პიონტი, რომ
მეცნიერ ვოლტერის ასეთ მოღვაწეობის და კიცხვის გამო ლეონ-
უარ-ყოფასაც და გამოხატვას სწამებდნენ. ვოლტერს უტყუარად

და დიდს ჭეშმარიტებათ სწამდა, რომ ბუნების უოველს, ქალას და სივითიერებს თავისი დამწყობი, ანუ შემქნელი უნდა ჰყავდესო. საწმინთოებრივ მხარეების უდრძესად წმინებაში ვოლტერსე მალა უფრო უ. ყავ-რუსოს აყესებდნენ. ვოლტერის ანგლიაში უოფნას დიდი გავლენა ჰქონდა ვოლტერის პოლიტიკურს შესედელებასო. ეს მართალია, მაგრამ ეს მან კეისს დროს ვერ შეიძუშავა საფუძივლიანათ, როგორათაც ეს გაცნობილი და შესწავლული ჰქონდა მის თანამედროვე მონტესკიეს, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ვოლტერი ანგლიის კონსტიტუციას ერთობ აქებს ერთ თავის თხუზულებასში და აქედამ ცხადიდ სჩანს, რომ იგი იყო მართალი და გულით და სულით მნატურელი და მიმანამავი ამ სწავლის წესების აღმრძიების და გამრელებისო. სსვათა შორის ვოლტერმა დასწერა წერილები ანგლიელთ შესახებ, ამით მან ეს სალხი გაცნო თავის თანამემამულეთ. ამ წერილებში ეს ლაშარაკობს ნიუტონსე, თელოსოფიურს ჰანრებსე, ქეეენის მიმართულებასე და სინათლის გამრცეპმასე. ამის შესახებ საფრანგეთში იმდროს ბეერი არა იცოდნენ რაო. ლოკის შესახებ, რომლის წიგნი ფრანგულად იყო, მაგრამ მას მტირე ნაწილი ვითხულობდა თელოსოფების ბეონის შესახებ, რომელიც საფრანგეთში ცნობილი იყო, როგორც განცელერი, შექსპირის შესახებ, სექტების, მწერლობასე და სსვა. აქვე არჩევს პასკალს ჰანრებს, ამის გამო იუბუიტებმა დავნა დაუწიეს მას, რადგანაც ეს გამობდა ერთს ისეთს საქრისტიანო პოეტის აზრებს, როგორიც პასკალი იყო. პასკალის წინა აღმდეგ ლაშარაკი იქმნება თვით საწმინთოების წინააღმდეგო. ამის გამო სამდეგულოებამ ისე მოახერხა საქმე, რომ ამ წერილების წიგნი სამინისტრომ აღკრალა და ცეცხლში დაწვეს. ამ კორიანტელის დროს ერთმა პოლიტიკულმა უთხრა ვოლ-

ტერს;—ზრც უნდა სწეროთ, თქვენ მანც ვერ დასტეით ქრის-
ტიანობასო. ეს ჩვენ ვიცითო მიუგო, ვოლტერმა: „ამ დროს
ვოლტერი ღიღს უურაღლებს: აქცევდა თეზიკურს ცოდნას. ეძებ-
და სხვა და სხვა თეოლოგიასთა. აზრებში ამის შესასებ-
რამეს და თვით იბუარებდა ხოლმე; ასეთის შრომის მკონებით
ამან დასწერა დისერტაცია, სადაც დაიცვა დეკარტისა და ნიუ-
ტონის მსარე და გზა აუქცია ლეიბნიცს და ზოგა ერთს სხვა
და სხვა მწერლებს. ვოლტერის საწმინდოებრივ მსარეების გასა-
ცნობათ მოვიყვან კიდევ შემდეგს: უკანასკნელს დროს, როც
ვოლტერი პარიჟში მივიდა, აქ მან გაიცნო ერთი კაცი, რომ-
ლის შვილსაც თავსე სელი დაქლო და უთხრა ასე:—„ღმერთი
და თავისუფლებათ“ ეს სიტყვები კარგად სატვენ ვოლტერის
შიმართულებას. უნდა ითქვას ახლანდელის ერთ; რომ ვოლტე-
რი საწმინდოებრივ მსარეებში დეისტი და რაციონალისტი და
პოლიტიკურში—ლიბერალი. ვოლტერის გარდა სხვებიც ესე-
ბოდნენ უფრო უარის კილოთი ამ ხარის კითხვებს, მაგრამ
ამათ ისეთი დიდი ზედ გაგებნა არა ჰქონდათ უარსე, როგორც
ვოლტერს. ეს იმიტომ, რადგანც ვოლტერი ასეთ კითხვებს
უფრო თავის წვრილ წვრილს თხზულებებში ესებოდა ხოლმე,
ამსაც სშიცად უაღაგ ალაგოდ, ურიგოდ და უწესოთო, ეს
თავის უმაღლეს თეოლოგიურს აზრებს მხროლოდ ისეთს სა-
წერებში ესებოდა, სადაც მას ხელაგნებისთვის ჩიჭის უძლეუ-
ბა ემხსნება და საწერების ძალადობა; ამ გვარის მოქმედების გა-
ძო ვოლტერს ცოტა არ იყოს მრავალი გამოჩენილი მწერლები
ჰვიცხავენ იქ, სადა გასავიცნია ეს და აქებენ იქ, სადაც მას სა-
ქებათ ჰხედავენ.

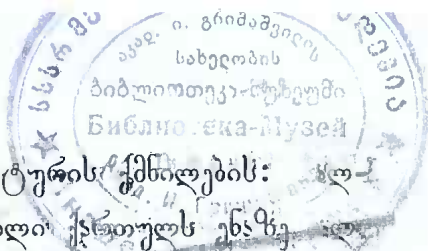
ვოლტერი თავის ახალ-გაზდობრდამეე მიყვა საიუანგეთის
მწერლობის წინააღმდეგ შეტაკებასა და ბრძოლას; ვოლტერი

ისეთის თავ-მოყვარე სასიათის კაცი იყო, რომ ამას არ შეეძლო
აუტანა ის, რომ მისთვის ყველას გაკვირებით არ დაეწყოთ
მხეკა, ამისათვის მას ავიწყდებოდა ყოველ ნაირი რწმენა. ამას
ჭსურდა, რომ იგი არმც თუ საუკუნის გმირათ ყოფილიყო,
არამედ დღიურ გმირდაც კი, ეს მეტის მეტი გულმოდგინე-
ბით უგდებდა ყურს იმას, რომ გაეგო რამე ამბები იმის შე-
სასებ, თუ მასზე აქ იქ რას ღაზაჩაკობდნენ. ერთი რამ უხრალა
შენიშვნის მიცემა და ან გაკიცხვა, მასზე ერთობ ცუდს გავლე-
ნას ახდენდა. ეს შემთხვევა მას მთელი კვირის განმავლობის-
თვის აუძლურებდა. მოგვითხრობენ, რომ როცა კოლტერის
ტრაგედიას „სემინარშიდას“ თამაშობდნენ ჰარიუშიო, მასში ვოლ-
ტერმა ჩაიწო სამღვდელთ ტანისამოსი და წავიდა ყავასანაში
მსოფლოდ იმისთვის, რომ შიგ ყური დაეგდო და გაეგო ის,
თუ მასზე ჰარიუს თეატრალური კრიტიკოსები რას იღაზაჩა-
კებდნენ. მანც ვოლტერის ამ ნაირის თავ-მოყვარეობაში არ გა-
მოისატებოდა ის, რომ მას ამით თვისი სასულის ჰატვის
ცემის შექნა სდომიყო. გარდა ამისა ეს კამათობას უწევდა
თავის თანამდროვე მწერლებს და მწერლებით შიკის კრწი-
ლიონს, მონტესკიეს, ბიუფონს და რუსსონს, მაგრამ იმ მიზ-
ნით კი არა, რომ ეს შიკნი დაემცირებინა და სრულიად ეგმო-
ნაცვლად ამისა იგი ითმენდა ამათგან შეუჩაფყოფას და ღეინას.
ვოლტერის ჰატისკაცები შიკნი დიდრო და დაღამბერი იყვნენ.
ამათან ჭქონდა მას კარგი კავშირი. ცოტა არ იყო ვოლტერს
რუსოსთან კი არ ჭქონდა კავი განწყობილობა. 1722 წ. ვოლ-
ტერმა ბრიუსელში ხასო რუსსონს ამას იგი ესაუბრებოდა ერთი
თავის პიესის მნიშვნელობის შესახებ, ვოლტერმა ამში გამო-
თქვა შიკვლათ თავის ახრი თავისუფლათ ამის შემდეგ რუს-
სონი წაუკითხა მას თვისი „ოდა“ ამ კითხვის დროს მათ უსი-

ამოკლებს მოუხდათ და ესენი სიკვდილამდის აღარ დახლოვების
ერთმანერთს, ვოლტერის ზოგი ერთი ლექსები ზირ-დაზირ წრეს-
სოს წინააღმდეგ არის მიმართული. მასვე სწამებენ, რომ შუ-
რინი იყოყო; ამას ვითომც ვშეუკვები; ბიუფონის და რუს-
სოს ნიჭიერება. ამის გამე ეკამათებოდაო, იგი მათ. მაგრამ
ვინ იცის, იქნება ეს ცილის წამებაც არის, რადგანაც ვოლტე-
რის ლანძვაც და გიცხვაც წინეთ მოდაში იყო. ვოლტერს თავი-
სუიულად ქონდა სხვაც და სხვაც დიდ კაცებთან ლაპარაკი და
მსჯელობა. ეს მას მოუჩივლებივ ქონდა გამართული მიწერ-
მოწერა სხვაც და სხვაც მეფეებთან და გოროლებთან. მას, ერ-
თობ ესმარებოდა თავის შეძლების სასელიცა. ამას დაწინა მძძის
დიდი შეძლება და სხვანი. ამის საშუალებით იგი ერთობ ბეჭი-
თად შეუდგა იულებს შექენის საქმეს, მან აიღო სახელმწიფო
ფორდატები, ეს უიღულობდა მამულებს, ახანდებდა იულებს
საწარმოებელ საქმეებში და ამის სიყვარულით ხშირად მატყუა-
რობასაც სჩადიდა, ვოლტერის ასეთი მიდრეკილებების გამე
საკმარისად აქვს გამოხატული გერმანიულს ისტორიკოსს ზი-
ბელს თავის თხზულებაში. 1) ვოლტერი ასეთს მიმართულებასა-
გან მეტის მეტი შეუტოპილი ყოფილა და მას ხშირათაც უგმია
ხოლმე ზოგი ერთი თავის ისეთი თხზულებებზე, რომლის გა-
მოც მას სხვათაგან საყვედურებიც მიუღია ხოლმე.

ახგლიიდან დაბრუნებული ვოლტერი სცხოვრებდა პარიჟში.
ამ დროს მას არავისთან არავითარი მეგობრობა და კავშირი არ
ქონდა. ამის შემდეგ ვოლტერი გაეცნა ერთს ქმობინ ქალსა
და ამ ქალბთ იგი პარიჟიდან განემგზავრა შამპანის სამხლ-
ვარზე. აქ ეს სცხოვრებდა მოსვენებით და ამ დროს დასწერა
მან თავის შემდეგში მეცნიერული შრომა: *elements de la phi-
lisophie de Nevvton*, 1738 წ. გამოკვლევა ცეცხლის შე-

(1. Зибель т. I.

სახე და "Siècle de Louis XIV", ვოლტერის წმინდების: ზირა. ამ თხზულების რამდენიმე ადგილი ქართულს ეხსენება. ჭკაკაკაკეს უთარგმნის. მაჭამედ, მეროპა, Discours sur l'homme Pucelle და სხვანი. აქ ვოლტერის ასეთმა ცხოვრებამ მხოლოდ რამდენიმე წელიწადს გასტანა. ანგლიაში გობესიანს დაარსებულ ინდივიდუალური სწავლა საფრანგეთში შემოიტანა და იქ მოჭთინა. ეს ყოველ ნაირს პედანტიურს მიმართულებას მოშორებული. ასე და ამ გვარად საფრანგეთში დაბრუნებულმა ვოლტერმა თან მოიტანა ეს სწავლა, რომელიც მან ანგლიაში მიიღო. მისი საწყობუნებებს იყო დეიზმი, მისი ფილოსოფია „გრძობა“ მისი შორალი-მოთმინება და სხვანი. ამის შემდეგ ეს გადასახლდა ისევე პარიზში. ამ დროს ვოლტერი იყო ორმოცდაათის წლისა, მისი სახელის ღირსება მთელს ევროპაში იფინებოდა და იგი სწამდათ, როგორც ერთ უდიდეს მოაზრეთაგანი, ასეთი სახელის მოფენის შემდეგ 1746 წ. ვოლტერმა ისტორიოგრაფიის ადგილი დაიკავა პარიზის აკადემიაში. აქ მან იყიდა სასახლე და დასახლდა საცხოვრებლათ, მაგრამ აქაც მალე მოჭბუნდა მას. ამის შემდეგ სხვა და სხვა მიზეზების გამო ვოლტერი უსიამოვნებაში ჩავარდა; ეს მიიწვია თავისთან ფრიდრიხ დიდმა, ვოლტერი ამის სასახლეში გადავიდა. ვოლტერის და ფრიდრიხის კავშირს ისეთ ნაირის გარემოცული ხასიათით ეხედავთ, რას გამო აქ ლაპარაკი არ ელირება. 1740 წ. ფრიდრიხს დიდს ვოლტერმა წაუკითხა თავის მაჭამედი. ფრიდრიხს ადრატებაში მოვიდა და ხელოვნების მხრით ეს მალა დააყენა. მრავალ სხვა და სხვა გამოჩენილს მწერლებზე. ეს ტრაგედია 1751 წ. გააჩნია ენციკლოპედისტმა დალამბერმა, რომელიც მაც ვოლტერი და ეს ნაწარმოები აქო დიდათ, ამის გამო მას გადაეკიდინ იმ დროების ბევრი მწერლები. ეს პიესა პირველად

19333

1741 წ. ითამაშეს. ფრიდრიხთან დასახლოების შემდეგ კოლტერი მეცადინეობდა, რომ იგი საფრანკეთის კონსულად დაენიშნათ ბერლინში, მაგრამ ეს მას ვერ ღირსებია, რადგანაც მის ამ საქმის მეცადინეობა ათას ნაირს შეცდომებით ეოფილა გარემოცული. მაინც კოროლს და კოლტერს შორის დიდს ხანს არ გასტანა კეთილმა კავშირმა; ესენი ერთობ ძალე აუშალენ ერთმანეთს, რადგანაც კოლტერსა და ერთს ურიას შორის წმინდა ვაჭრულის ანგარიშების გამო შეფთი ჩამოვარდა; ბოლოს საჩივარიც აუტედათ. სამართალში კოლტერი იქმნა გამართებული და ასე და ამ გვარად ჩაჩ ურიას ვერ შესძლებია, რომ კოლტერი მოეტყუილებინა. ეს რასაკვირველია მიტომ ვერ მოხერხდა, ამობს ერთი მწერლი, რადგანაც ბ. კოლტერი მასზე უფრო მეტი ხერხიანი იყავო, ამ წვრილმადი საქმეების ცნობები კოროლმაც შეიტყო და მას ძრიელ სძულდა ის, რომ მოაზრე კოლტერზე ასეთმა ხმებმა იწყეს გავრცელება. ამ შემთხვევის შესახებ ლესინგს ერთს თავის ლექსში გამოუხატავს, რომლის ერთი ადგილი გეტჩიერის ისტორიაში მოყვანილი, კოროლის წინაშე ასეთ ცნობებს და განსეთქილებას ზედ დაერთო ის ამბებიც, რომ კოლტერს ამ ხანებში ბევრს თავის ამხანაგებთან მოუხდა უსიამოვნება. ეს წაეჩხუბა „ჭკვიან კაცებს“ და გადივიდა ისინი. კოროლს აცნობეს, რომ ერთხელ როცა თქვენ ლექსი გაუგზავნეთ კოლტერს გასასწორებლად, კოლტერმა მუქარებით სთქვაო, „ახ, ნეტავი როდის მომასვენებს კოროლი, რომ მე მის ჭუჭყიანს სარცხს არ ვრცხავდეთ“ ამისთანა ცნობების შემდეგ ამითში განთვისება აუცილებელი იყო. 1753 წ. კოლტერი განშორდა ამსტერდამს და წავიდა ლეიპციგში, აქ ეს დარჩა რამდენიმე კვირას, აქედან ეს გაემგზავრა ფრანკფურტ — მაინზე, სადაც ფრიდრიხ დიდის

ბრძანებით დააპატიმრეს იგი, ამ ამბავმა ერთობ გააკვირვა მთელი განათლებული საზოგადოებანი. ესენი გააკვირვებულნი იყვნენ, რომ ვოლტერის და კოროლის შეგობრობას, ეს რა შედეგი მოჰყვას.

ვოლტერი რომ ლეიპციგში წავიდა, ამას თან გაჰყვა კოროლის ლექსების ერთი ტომი, რომლის ლექსების რამდენიმე კვებმზღიარი წინეთ დაებეჭდათ კიდევ, თავიანთ სახლობაში დასარიგებლად. ამ სელთ-ნაწერის ლექსების გამო კოროლმა აცნობა ფრანქფურტის მართველობას, რომ მანდ ვოლტერს ჩემი სელთ-ნაწერი ლექსების ტომი გამოართვით და მასთანავე ჩემგან მიცემული ორდენიო. ვოლტერი ნასეს და ერთ დილით 5-ს საათზე მას ჩსრეკა დაუწეეს, მაგრამ აქ მათ კერასფერი ჰპოვეს. რადგანაც მას თავის ბარგის ყუთი ლეიპციგში დაეტოვებია, სადაც დარჩენილა კოროლის ლექსების ტომიც. ვოლტერი დააპატიმრეს და ლეიპციგიდამ ყუთი კი დაიბარეს. მიღების შემდეგ ვოლტერმა დაუბრუნა კოროლს ორდენი და ლექსების ტომიც. ამ დროს ვოლტერი ძრიელ აღელვებული იყო, რის გამო იგი პატიმრობისაგან გაიქცა, მაგრამ გაქცეული მალე დაიჭერეს. რამდენიმეხნის ვაი ვაგლასების შემდეგ კოროლმა და ვოლტერს შორის შეგობრობის კავშირი სელ მეორედ განასხლდა და საქმემ იქამდის მიადწია, რომ, როცა ვოლტერის სიცოცხლეშივე ვოლტერის სტატუის აღსამართავად იგულს აკროგობდნენ, მამინ კოროლმა კარგა ბეკრი ფული შესწირა ამისთვის და ვოლტერის სიკვდილს შემდეგ კი დასწერა მას ამის ქება, რომელიც წაკითხულ-აქმნა ბერლინის აკადემის ერთს საჯარო ვრებაზე.

ფრანქფურტიდამ დაბრუნებული ვოლტერი 1753 წ. დასასხლდა ელსასში, ერთს იურისტთან, რომლისაგანაც უნდოდა

რომ ესარგებლნა. აქ ვოლტერს იმის იმედი ჰქონდა, რომ იქ-
მსება კიდევ მიმისმონ ბერლინშია. ამ დროს ვოლტერი უკვე
მოხუცებაში იყო შესული, მაგრამ მას როგორც მდიდარს კაცს
ერთობ უყვარდა მდიდრული ცხოვრება და ამით თავის მოწო-
ვნება და გამოჩენა; იგი მეტის მეტი გამსძარი კაცი იყო, მაგ-
რამ ის ყოველთვის მეცადინეობდა, რომ ამითაც სრული და
უნაკლულო შესასედი ყოფილიყო. ვოლტერი მოხუცებაში
იყო, მაგრამ იგი თავის სულისთვის ებაძებოდა ძლიერებით მეტის-
მეტ ახალ-გაზდათ ჩათვლებოდა, ეს თავის მოხუცებაში მა-
ღიან ცოცხლად იქცეოდა და სშირად ზოგიერთ საეჭვო კი-
თხვებში თვით თავის თანა მედროვე ენციკლოპედისტებსაც კი ამ-
ხნეებდა. უნდა ითქვას ისიც, რომ ამავე დროს ეს მკაცრად
ებრძოდა იმ დროის საეკლესიო წესების გარდა თვით სასული-
წიო საძმარველსაც.

ამ ხნების შემდეგ, ტულუზში მოხდა ერთი ამბავი: აქ
სცხოვრებდა ერთი პროტესტანტის მოხუცი კაცი, რომლის ერთი
შვილი კათოლიკობას შეუერთდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ
კათოლიკის სარწმუნოებაზე გადასულმა შვილმა თოკით თავი
ჩამოისრჩო, რადგანაც იგი ერთობ თავ-ქარიანი ყოფილა, ამის
ჩამოსრჩობა მის მოხუცს მამას დააბრალეს, რომ მან ეს სარწ-
მუნოების სიმტრის მეოხებით ჩაიდინაო, ამას დაემატა სამღ-
დელოების ხმა და ბოლოს საქმე ისე გადაწედა, რომ მოხუცს
დაუნიშნეს სიკვდილით დასჯა. გორგოლასზე დასვევა და მიი-
ღვასრულება. სიკვდილით დასჯის დროს მოხუცი სულ იმას ყვი-
როდა და სტიროდა, რომ ღმერთო, შენ ამატივე ჩემს დამხატ-
ვრელებსაო. მაგრამ იგი მანც აწამეს, რადგანაც ტულუზის
პარლამენტს ასეთი დასჯა კანონიერ გადაწყვეტილებათ ეცნა.
ამ დასჯილის ერთი ქალი და გაყიდა დაამატიმრეს, რადგანაც

იმათაც ჭმარაღებოდანთ მონაწილეობის მიღება. ეს ამბები დაწვრილებით ვოლტერმა შეიტყო, ამან ამის გამო დასწერა ერთი თხუზლება, რომელითაც დიდი ყურადღება მიიპყრო თავისკენ და მთელი ევროპის განათლებული ერიც ააღაპრავა. ამის შესახებ ვოლტერმა თავი გამოიღო: ერთი იურისტი დააწმუნა ამ საქმის შესახებ და მისი დაცვაც მას მიანდო. 1763 წ. სსელმწიფო რჩევის სამართველოში სელახლავ დაიწეს ამ საქმის გარჩევა. ამ საქმის გამო ვოლტერი მოუსკენრათ მოღვაწეობდა. საქმე ისე გათავდა, რომ ამ დასჯილის მოსურვის ოჯახის სსსარგებლოთ წელიწადში 36000 ლივრი დანიშნეს.—მერე ამბავი: 1751 წ. ერთი ქალი კალვინისტის სარწმუნოების ერთის კათოლიკის ეპისკოპოსისაგან ძალდატანებით ერთ მონასტერში წაიყვანეს. აქ ეს მოაქციეს კათოლიკის სარწმუნოებაზე. მცირე ხნის შემდეგ ეს ქალი გაგიჟდა, რის გამო ეს მონასტრიდამ განთავისუფლეს; განთავისუფლების მცირე ხნის შემდეგ ამან თავი დასრხო. დასრხობა: ამ ქალის მამას მიაწერეს, რადგანაც ამას ერთი სსვა თავისი შეილიც დაუხერხიათ კათოლიკის სარწმუნოებისადმი მიდრეკილების გამო. ამოტომ მთელი ოჯახი უნდა დაეპატიმრობინათ; ამის შეტეობის შემდეგ ესენი გაიქცნენ სსვაგან. დედა მგზავრობის დროს გზაზე გარდაიცვალა; მთელი ოჯახი დაიჭირეს და დააპატიმრეს. ამათ სუეკელას სიკვდილით დასჯა გადაუწევიტეს. ამ საქმეში ვოლტერმა გამოიღო თავი, რომლის სსშუალებით დამნაშავენი განთავისუფლეს.

მესამე ამბავი: ერთი პრეტესიის დროს, ერთ ახალ-გაზდა კაცს ქუდი არ მოესდნა; ამ კაცს სსხივარი აუტესა ერთმა მონასტრის წინამძღვარმა, რადგანაც ამათში წინეთ უსიამოვნება ყოფილიყო ჩავარდნილი. საქმე გასარჩევათ. გადასცეს. ბოლოს

განჩიეს და 13 მოწმობით დამტკიცეს, რომ ვითომც ეს პირი პრეტესის დროს ჩაღაცა სიმღერებს ამბობდა; ამის გამო ეს გორგოლასზე დასსვიეს და სიკვდილით დასჯეს. როცა ეს ახალგაზნდა კაცი ეშაფოტზე ავიდა და დაიფიქრა იქიდან: „მე არ მეგონა, რომ ესეთი უბრალო დანაშაულობისათვის ასე დამსჯიდნენ“. ამის მეორე ამხანაგს გადაუწვიტეს ხელისა და ენის მოჭრა, მაგრამ 1765 წ. ამან თავს უშველა, ვოლტერთან მოასწრო გაქცევა და ვოლტერის რეკომენდაციით იგი დანიშნული იქმნა პრუსიის აფიცრათ. აი კიდევ: ერთ მოხუცს დედაკაცს უუკარდა ღვინის სმა. 26 ივლის 1770 წ. მან ერთობ ბუერი დალია, რაისა გამო დაითრო და ღამე კრავატითადმ გადმოვარდა და უუთზე დაეცა, დილით ეს დედაკაცი მკვდარი ნახეს. ამის შემდეგ იგი დასაფლავეს; დასაფლავების შემდეგ უცბათ მისი შვილი და რძალი დააპატიმრეს, რადგანაც ამათ დააბრალეს მოხუცის მოკვლა. თუმცა მოხუცს ამას დასამტკიცებელი ვერა უბრუნეს რა; მოხუცის ვაჟი გორგოლასზე დაატრიალეს, ეს მოკვდა ამაზე მოსვენებით და იმას ამბობდა, რომ მე არაფერში ვარ დამნაშავე. ამას ცოლის დასჯა კი იქით გადადეს, რადგანაც იგი რჩსულათ იყო. ეს ამბები შეიტყო ვოლტერმა; ამის გამო ამან წერილი მისწერა სამინისტროს, რაისა გამო მოკვლულის მეუღლე განთავისუფლებული და გამაძრთლებული იქმნა და მგლოვიარის ძაძით შინ დაბრუნებული. ასეთის ცნობებით ცხადათ მტკიცდება ის ჭეზრი, რომ ვოლტერისთვის განთლავის, თუ პრეტესტანტის სარემუნებას არაფერი განსხვავებითი მნიშვნელობა არ ჰქონია და ეს ინდიფერენტულათ უუურებდა. ეს ასეც იყო, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ იგი ისეთი სასტიკი მტერი და მუსკრელი არაფერის იყო, როგორც რომის ეპისკოპოსისა; მთელი ვოლტერის შრომა, მეცადი-

ხეობა და ნაწერები სულ ამის წინააღმდეგ იყო მიმართული და იგი სულ ამასვე ჰმუხრავდა, ვოლტერი ამას სასტიკ მტრთა მით უფრო უხდებოდა, რადგანაც რომის ეკკლესიის რიგის წარმომადგენს პირებში თვით საწმინთოებრივ უსეირო განხილვის მხარეებს გარდა თვით მათშიაც ჰხედავდა ბევრს უღირსა და უკანონო მიდრეკილებებს. რას შეიტყავენ ზემო აღნიშნულნი ამბები, თუ არ უკანონობას და უწესობას რომის ეკკლესიის წარმომადგებელთ პირებისას. ამას თქვი არ უნდა, რე თუ მაცხოვრის სწავლის მიმდევარს ხალხს ასე შელაფული უნდა ჰქონიყო... ვოლტერი ასეთი შესედეულების იყო რომის სამღვდელთაზე. მეტის მეტ მკაცრად ეკიდებოდა სამღვდელთაზეც მის აგრეთვე. უნდა ითქვას, რომ ვოლტერის ასეთი უაწყობილი მხარეები მართო რომის სამღვდელთებისთვის არ იყო თავდასაცემ მესად; ამას სხვა საწმინთოების მადვიარებელი ერთნიც ისევე ძრეულ-მტრად სთვლიდნენ, როგორც რომის სამღვდელთებს. ამ საქმეში არც საწმინთოების მადიდებელი კლერიკალები ჩამოჩნნენ, ვოლტერი ყოველს ასეთს თავის მსჯელობაში სასელმწიფო წესებზე მსჯელობასთან კი ერთობ შორსა სდგას და იგი მასზე საუბრისაგან მკაცრათ არის განრინებული. ეს ამ დროს სასელმწიფო წესებს და მეფეების საუვარულს ყოველი კაცისთვის დიდს განონიერს მოკალეობათ სთვლის. ხალხისაგან ხარკის გადასდეს და ასეთ წეს-წყობილებათა დასაცველათ თვით სიკვდილით დასჯაც კი აქვს სასკმე მიდებულა. ამასვე ვოლტერს გაკვირვებით ეხებიან ამ საუკუნის გამოჩენილი ჰუმანიური კრიმინლისტები. რომის სამღვდელთების ასეთ შესედეულებასთან ვოლტერს ერთობ ცუდი შესედეულება ჰქონდა იმ დროს ბატონყმობზე. ვოლტერი უკვლასზე უსასტიკესად ამ მონარქ წესების წინააღმდეგ იბრძოდა. ერთს დროს ვოლტერს მიმ-

ართეს ერთ ეკკლესიის საეკკლესიო გლეხებმა და შესწივლეს თავიანთი მწარე მდგომარეობა. ამ გაჭირებულ მოწიების აზრგანს ვოლტერი სასტიკათ იცავდა და მას დიდთ ჭსურდა, რომ ესენი განთავისუფლებულიყვნენ, მაგრამ ვოლტერის ასეთმა შრომამ დროებით ფუჭად წაიარა და მისი ჭაზრი განხორციელდა მხოლოდ 1789 წ. რევოლუციის მეორებით და გლეხ-კაცობა განთავისუფლებული იქმნა. უნდა ითქვას, რომ ამ სენის წინააღმდეგ სსკებიც მოღვაწეობდნენ და თავიანთის მოაზრებებით მკაცრად ესებოდნენ და მუსრავდნენ ამ წესებს. უნდა ითქვას, რომ სწორედ ესევე მუსვრა გასდა იმ დროის ერის გონებითი თეხზედ წამოყენების მიზეზათ და სწორეთ ამავე მიმართულების წარმომადგენთ ღრმად მოაზრე ფილოსოფიურ მწერალთ გუნდმა დაბადა მათრანგეთის პირველი რევოლუცია. ეს რევოლუცია გასდა დროშად იმ დიდებულის თანასწორებრივის ნიშნად, რომელზედაც დაწერილია: „ძმობა, თანასწორობა და თავისუფლება“. ასეთის აზრგანების განვრცელებისთვის, თანასწორების და თავისუფლების დროშის აღმართვისათვის ვოლტერს ერთობ დიდი ღვაწლი და სამსახური მიუძღვის, მისი ღვაწლი არის მთელი დედა-მიწის მცხოვრებისა, მთელის ერისა და არა მარტოდ სათრანგეთის. რაც უნდა ბევრი ნაკლულებანება ჭქონდეს ამას და რაც უნდა ბევრს უსაყვადურებდნენ ხოლმე ზოგიერთი კრიტიკოსები ვოლტერს, მაინც ამ სასაყვადურო მხარეს გარეშე ვოლტერს ბევრი ისეთი ღირსებითი მხარეებიც საზღვარს გარს, რასი გამა მას სათრანგეთის ერთან ერთად მთელი კაცობრიობაც უნდა სცემდეს შესაფერს პატივს.

გეტნერი ერთობ ჭიცხავს ვოლტერს იმისათვის, რომ თვი თავის საკუთარს თხუზულებას ხშირად უარს ჭყოფდა და ამბობდა: „მე არ დამიწერილა“. ამასვე პისარევი ამბობს, რომ

„მისი წიგნი ექმნა; რომ გამოტყუილიყო, მაშინვე ეს თავის თავს
რას მოუმატებდაო, ამას დახვამტიმბებდნენ და მით მისი მტრები
განისარებდნენ“.

ვინცა რა უნდა სთქვას, ვოლტერი თავის ბევრს ჩაიხს
არა სწებ სწებებს გარდა მაინც ვოლტერად რჩება. იგი იყო
დაუღალავი მუბრძოლი, უდიდესი პუბლიცისტი, რომელსაც ვა-
ცობრიობის ისტორიაში შესადარი ცალი არა ჰყავს. ამის სასე-
ლი დღევანდლიმდისაც კი საშინელს შიშს ჰგვრის ევროპის
ყველა პიეტისტებს სასეზე.

ვოლტერის დიდი პატივის მცემელი იყვნენ: რუსეთის
ხმშეკატრიცა ეკატერინე II და პრუსიის, დანიის და შვეციის
ხელმწიფონი, ესენი მეცადინეობდნენ, რომ ვოლტერის წინაშე
ერთმე თავი დაემსახურებინათ. სწორედ ესევე ჰპელოდა ვოლ-
ტერის იმ სიტყვას და ძლიერებას, როცა ეს დაბალი ერის
ცანთავისუფლებას ეხებოდა. ასეთ ბედნიერის მხსავლთან
ვოლტერს ერთი ის ოსტატობაც ჰქონდა, რომ იგი რომის
კლერიკალთა დასაბრძმებლად სშირად ეკატერინაშიაც დადიოდა და
აღსარებასაც ამღევდა ძღვედელს და ეხიარებოდა, რომ მას ამით
მოესპო კლერიკალების წინაღმდეგ ბრძოლა. სწორეთ ასეთივე
ოსტატობა ესმარებოდა ვოლტერს იმის საშუალებათ, რომ ეს
მთელის ქვეყნის მეფეების წინაშე თავისუფლად საუბროვდა და
თავის აზრებიც გაჟავდა; ეს თამამად წარადგუნდა სოლმე მრ-
ვალს დამხმარე პირებს თავიანთ დასასჯელს. სამარცხვინო ხის
გვერდით, სადაც სშირად დამხავკრელს და უსამართლო პირს
სულის და სსეულის ვანკალიცვი ემართებოდა.

კარგად მოხუტებაში შესვლის შემდეგ ვოლტერმა ვადასა
წევიტა, რომ ჩემს სოფლის ცხოვრებას უნდა გამოვესალმო
და ქალაქს აღავსე გადავსახლდეო. 1788 წ. ეს გადასახლდა

პარიჟში; მასშინ იგი 84 წლის იყო, პარიჟში ეს მიიღეს დიდის დიდებით. პირველ დღესვე ეს მიიწვიეს აკადემიასა და თეატრში. ამის მგზავრობას მთელი პარიჟის ერთი აცდილებდა თურმე, აკადემიაში ყოფნის დროს ეს ამოიჩინეს აკადემიის დირექტორად, აქ დაესწრნენ მთელის პარიჟის მოწინავე განათლებულნი პირნი, გარდა სამღვდელობისა. საღამოს, თეატრში ყოფნის დროს დიდის დიდებით წარმოადგინეს სტენანზე მისი მთელი სახე, რომელსაც თავზე დაფენის გვირგვინები ესურა. თეატრში ყოფნის დროს თვით აქტიორებმა მიართვეს მას გვირგვინები, მთელი თეატრის მსურველებო ყურადღება ვოლტერისკან იყო მიზღვრობილი. წარმოდგენის გათავების შემდეგი დიდის დიდებით გამოიყვანეს კარში და კარეტაში ჩასვეს.

კარეტა ხელა მიდიოდა, ხალხი თან მისდევდა და შედიდურებით ვეიროდა: გაუძმარჯოს ვოლტერს, ვოლტერი დარჩა პარიჟში და აქ მან ხელი მოჭკიდა ფრანგული ლექსიკონის შედგენის საქმეს. აკადემიას პირობა მისცა, რომ მე შეკადგენ ამას ისე, რომ მასში ყოველი სიტყვა გრამატიკურად იქმნება ახსნილია. ეს შრომა მას ერთობ გაუძნელდა და ამიტომ იგი ავად გახდა. წამლობა დაიწყო, მოსამსახურემ აფთიეჟიდან დანიშნულის წამლის მაგიერ შეცდომით სხვა მოუტნა, ამან უფრო გაუძლიერა ავთმყოფობა და ის გარდაიცვალა 1778 წ.

ვოლტერის ფილოსოფიურს განვითარებას გერმანიის მწერლები თითქმის უარს ჭეოფენ. გენრის რიტერმა თავის ისტორიულს შრომაში ვოლტერის სახელს მხოლოდ რამდენიმე სტრიქონი მიუძღნა. საკვირველია, ნემეცებისკან ასეთი უკანონო შესედულება. იქმნება ნემენცები ვოლტერის ფილოსოფიურს განვითარებას მით ჭეოფენ უარს, რომ მას ამ საგნის შესახებ რამდენიმე მსკილი ტომები არ წაუუთხავს და მის მეოხებით

არც თვით დაუწყობია რამდენიმე ტომიო. ვოლტერის ასეთი მსჯელობა განუხრეული და გაფანტულია მის პატარ-პატარა ნაწერებში; აქცია; ამას ვოლტერი მისთვის შერებოდა, რადგანაც მას ჰსურდა, რომ თავის სსვა და სსვა ნაიჩის ნაწარმოებით აქეთ იქით უფრო ადვილად განეგრცო თვისი აზრები. იქმნება ნემენცებს ეს მიზნები აქვსთ სასეში და მისთვის უტყვიან ვოლტერს ასე; თუ ეს ასეა, მიშინ უნდა ითქვას, რომ ნემენცებისაგან ასეთი მოპყრობა მეტის-მეტი უმაწვილობად უნდა ჩაითვალოს. მართალია ვოლტერი არ იყო დიდი რეფორმატორთაგანი, მეცნიერი და რამე მეცნიერების. დამაარსებელი, მაგრამ რაც იყო და რაც იცოდა მან ადამიანის სულიერი ნიჭიერების მეცნიერების შესახებ, ისიც საკმარისია მისი ღირსებისათვის.

მსურვალე ბრძოლა ეკკლესიის წინაღმდეგ და აშკარა სწავლა ამის შესახებ; ეს არის თითქმის უმთავრესი მიზანი ვოლტერის ეკკლესიის ნაწერების. ვოლტერს ეს ბრძოლა აქვს თავის სიცოცხლის აღსარებათ გამხდარი, ქრისტიანობა და ეკკლესია, განსაკუთრებით კათოლიკის, მას მიანდა ერთ უმთავრეს ძალათ და საშუალებათ მთელის ცრუ მოწმუნების დამაარსებელ ძალებათ. ესენი მის წერილებიდან ცხადათ სხანს ასე და ამ გვარად ვოლტერის სასელს უგავშირებდნენ სუეგელა იმ ატესტიურს ურწმუნობაებს, რასაც კი ძღვთის უარ-ყოფას და გმობას ეძახიან. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ეს სწორეთ ასეც არ არის და ვოლტერი მართლაც და ატესტათ არ შეიძლება ვიწამოთ. იგი არც საწმუნების უარის მყოფელია და არც ღვთის ნამდვილათ მყოფობის. იგი თავის დაწყებითი აზრვრებით დისტია, იმ გვარ თავისუფლ-მოაზრე-გაცემივით, რომელთაც ეკოლი-უტიურის მოძღვრებით თუმცა საწმუნობასთან გაწვიტეს ეკკლესიური, მაგრამ მის ნაცვალად, ამათ საკუთარის თავიანთის.

წმინით და გონებრივის საწმინოებით, რომელიც წარმოსდგება
გვიან კაცის აზრებისაგან, ესენი მკაცრად ექვემდებარებოდნენ
ღვთის ვინაობას, როგორც მთავარს მალას ყოველ ნაირს ხი-
ლიულის თუ უხილავის რამეების შემქნელ-დამაარსებლისა.
ამის გამო ამათ თავიანთს ჰატირების და სინილისიერის მსჯე-
ლობის მეორებით ღმერთიც სწამთ და სხვაც, მხალხთ იმ სა-
ხით, რა სახითაც მათ გონებით წარმოდგენას მოეთხოვება. სა-
წმინოება და ღმერთი ვალტერის შინაგან მოთხოვნილებასავე
გი არ სწამდა, როგორც ზოგი ერთ კეთილ-ჰატირსან პირებ-
საც სწამათ, არამედ ისე საჭიროების გამო და ბევრი რამ შემ-
დგის შედეგებისა, ვალტერი სტარობდა ამის შესახებ უკ-
ვით და მას სწამდა ის უმთავრესი ძალა, რომ უამ ძალათ
კერც ბუნება შეიქმნებოდა, არც კაცობრიობის ზნობით მს-
რებოდა. ის გი უნდა ითქვას, რომ საწმინოებაში იგი იყო
საწმინოებრივი რეკლამაციონერი, იგი ამის გარეშე სხვას
არას ესებოდა. ვალტერის მოღვაწეობას ასეთი მკაცრი მიმართ-
ვა ჰქონდა, მაგრამ მას იმავ დროს სუეველად მეტათეისიკების
მოღვაწეობა უბრალო წყლის ნაკვით მიანხდა, რადგანაც მას
ღმერთი შეურყევლათ სწამდა. ამიტომაც ამბობდა იგი, რომ
ღმერთი რომ არ იყოს, იგი მაშინაც გი უნდა გავაჩინოთო.
1738 წ. ვალტერი ამბობდა, რომ მართალია გოლდსმიტის ამ-
ბობს, რომ ღმერთი არისო, მაგრამ მისთვის შეუძლებელია ეს სთქვა-
სო, რომ იგი არის, როგორც მოქმედობს, არსებობს ყოველთვის
და ყოველგან, მოქმედებდა ის მარტო ერთი, ანუ მოქმედებს
საყოველთაოდ და ქვეყანაში არსებობს, როგორც ნივთიერებაო.
კაცი უნდა ღმერთად გახდეს, რომ გავიგოს თვით ღმერთის ვი-
ნაობა და ცნობებო. ადვილია კაცმა სთქვას: ღმერთი უკვდავი
და უსაზღვრო, ათქვას იგი იყოს დასაწყისი და დასასრულიო,

ეველა დროში და ეველა მხარეში. მაგრამ რაც უნდა ითქვას და იქმნას, მაინცა და მაინც ვერც ასი და ვერც ათასი დამტკიცება ვერაფერს გარდაწვევტილს საბუთებს იძლევა ამის შესახებო. უტკუოთ ქსურთ, რომ ამ უმაღლესს არსებობის ცნობით სინამდვილესაც მიწვიდნენ; ეს იმას ჭინძნავს, რომ კაცმა იცოდეს ის, რომ სასლი არხიტექტორის ამუშეულია და ამას არ დასჯერდეს და არხიტექტორის გაცნობაც მოინდომოსო. ვოლტერისაგან ღვთის შეგინებას და შეურცაყოფას შეადგენს ის, სადაც ის ამბობს, რომ ღმერთი სიძარტლე არისო, ამასვე შეადგენს ჩემი რმერთიო. არც ერთს კაცს და არც ერთს საზოგადოებას არ შეუძლიან არსებობაო უსაძარტლეებით, მაშასადამე ჩვენი ღმერთი სიძარტლე და პატიოსნება ყოფილაო.

აქ მოყვანილად ცნობებიდან მკითხველი საკმარისათ გაიცნობს ვოლტერს, თუ იგი რა გვარის შეხედულების ყოფილა ღმერთზე, რა აზრის, რა მსჯელობის და ან თვით ამასვე რამდენათ სამართლიანი შეხედულება ჭქონიათ სხვა და სხვა მწერლებს — ვოლტერის ატიესტობისა და ღვთის უარყოფაზე. უნდა ვსთქვათ, რომ ვოლტერს სწამდა ღმერთი ისე, როგორც სხვებს სწამთ და ამიტომ მისი ატიესტობის დაწამება მისი შეურაცხყოფა იქმნება. თორემ ვისაც ეს არ სჯერა, იმან გაიცნას ვოლტერის ნაწერებ და ის ცხადათ დაწმუნდება ამასი, კათოლიკეს ეკლესიის და ზოგიერთ ბერების და სამღვდლოების გიცხვისაგან ჩვენ არ გვაქვს თავისუფლება (ჩება). წარმოვიდგინოთ ასეთი აზრები, რომ ვითომც ვოლტერი უწმუნოა და უღმერთო იყოო. ნაცვლად ამის ვოლტერი ბერს აღაგას დაპარაკობს იმას შესახებ, რომ ღმერთი მწამსო. სხვათა შორის ვოლტერი თავის ფილოსოფიურს ლექსიგონში აი რას სწერს ატიზმის შესახებ. (38 ტ. გვერ. 105): ჩვენ როცა

ვსედგომ მშენიერს მამინას, ჩვენ აქედამ მამინათვე ის დასკვნაც გამოგვეყავს მის ჭკვიანურსა და ოსტატურს გამკეთებელზეც. ამის შემდეგ ნუ თუ ჩვენ წინ უნდა აღუდგეთ ამ სოფლის შემქმნელის და დაამკვებელის აწსებობას. ვოლტერი ამბობს რომ ატეიზმს მე გონების გარყვნილებათ ვსთვლიო. ერთს ალაცას ამბობს კიდევ, რომ სასოგადო კეთილ მყოფლობისთვის ღმერთთ უსაჭიროესი რამ არისო, რადგანაც ეს ასამართლებს თავის შესაფერის განსამართლებლის სასრუჭროთაო. უღმერთოდ ჩვენ დავრჩებით უიმედო სილატაკეშიო. ვისაც სწამს, რომ საწმუნოება მღვთისა იცავს თუნდ რამდენიმე კაცს თავის დამნაშავეობისაგან, ის დაწმუნებით იწამებს იმასაც, რომ საწმუნოება უნდა სწამდეს მთელს კაცობრიობას, კაცს ეშინიან. რომ საწმუნოება მღვთისა კაცს ცრუ მოწმუნოებითი მსარკებს უთვისებს და მას ხანდირებსო. ნუ დავივიწყებთ იმასაც, რომ კაცი რომელიც უარსა ჭყოფოს ღმერთს, ეს უფრო უუკიდურესი ველური ხასიათების მქონეთ ხდება და საშიშარ დამნაშავეობათა მომხდენათ. ამ ადგილებში ვოლტერი ამბობს, რომ სჯული უსაწმუნოებოთ არაგუერთა და ამიტომ უნდა გვეცადოთ, რომ საწმუნოება გავრცელდეს ყველგანაო. ცხადათ სჩანს ვოლტერის მსჯელობიდაძ, რომ ვოლტერი ღმერთსა და სჯულს არ უარს ჭყოფს; აქ მხოლოდ იგი მით განსხვავდება სხვა ძველ-თეოლოგთაგან, რომ ვოლტერი ღმერთსა და სჯულს თავისებურს ტერმინებს აძლევს. ერთის სიტყვიით, ვოლტერი მოწმილია მღვთისა და სჯულისა. ვოლტერი ამის შესახებ თავის დროის სიტყვებში სხვა და სხვა ხაზით სჯიდა. სშირად ვოლტერი ისეთ მიმართულების საუბარსაც ეძლევა, რომლითაც იგი თითქოს განგებ ეშვემდებარება თეოლოგთა მოძღვრებს. ეს თითქმის წინააღმდეგ მიდის იმ მეც-

ნიერ მატერიალისტების და ატეისტებისა, რომელნიც თავიანთ მოძღვრებით აცხადებენ, რომ ყოველივე ხატი და გამოსვლა აწის შედეგია, აქ კიდევ მოვიყვანო ერთს შენიშვნას. ვოლტერი ამბობს, რომ ბუნებას ჩვენ აძევით ვეძინით ბუნებასა; ჩვენს გარეშემო იგი არსად არსებობსო, ეს სუყველა აწის ხელოვნებაა. ერთს ალაგას იმასაც ამბობს, რომ ჩვენი სიყვარული ბუნებასთან იმას ჭკავსო, როცა ჩვენ რომელიმე მსატყაფს მისის ჩინებულის მსატყრობის გამო ჰატივსა ვსტყობთ. აქ ვოლტერი ისეთ დასკვნებს ეძლევა, რომ მას თითქმის ისიც ჭსურს, რომ ბუნებას აჩივლებინოს იმაზე, რომ მას ბუნება არ უწოდონო. დალაშქრი ამბობს ამის გამო, რომ ვოლტერი არ ეკუთვნის ჰირდაჰირ და სწორ მატერიალისტო დასსო, თუძცა მას ხანდისხან ჭკევენ მათშიაც და ლოკის ემპირიზმიდამ მატერიალიზმის ბუნების სწორ განზიერ წესებამდისცაო. როგორც ზემოთაც მოვისხენეთ ვოლტერი ასეთ კითხვებს თავის სიტყვებში სხვა და სხვა დროს სულ სხვა და სხვა ხაირათ ეხებოდა. ამისთვის მისი ერთად აკინძვა და გარჩევა ერთობ რთულს რასმეს შეადგენს. სხვათა შორის ვოლტერი სწერს ერთს ატეისტურ წიგნის გარჩევასში. ეს აქ ატეიზმს ძრიელ ეწინააღმდეგება, სახელმწიფომ რომ ატეისტური მიმართულება მიიღოს, მაშინ იგი ხეტა რას დაემზგავსებაო. სუყველა ქრისტიანებმა რომ ერთმანერთი დაჟლიტონ და დედა-მიწაზედ მხლელად ერთი კაცი დაჩხესო, ამანაც კი უნდა იწამოს უმადლესი ძალის არსებაო. უნდა ბოდიში მოიხადოს, რომ მისი წინაპრები საკვირველნი იყვნენო და ღმერთი აწის ღმერთია. ერთს ალაგას ამბობს კიდევ: „ჩვენ უარს ვყოფთ ატეიზმს, ჩვენ გვიყვარს ღმერთი და კაცობრიობა“. აი ის ადგილები, რომელნიც საკმაჩისად გამოჩნატვენ ვოლტერის ატეისტობას და

მღვთის უარ-ყოფობას. ფსინოლოგიურს და ზნეობითი მსა-
რეებში ვოლტერი არის იმავე მიმართულების, რაც სარწმუნო-
ებრივ მსარეებში. ეს ამბობს ერთს წერილში, რომ მე ვმეცხა-
დინეობ, რომ ჩემი მეტაფიზიკა მოწაღთან მიუყვანოვო. ასე
და ამ გვარად, როცა ვოლტერი ფსინოლოგიურსა და ზნეო-
ბითი მსარეების მსჯელობაში შედის, ეს მასშინ მეცადინეობს,
თავის მეტანიერულის შრომით, ნათლათ განარჩიოს და განსტკუ-
რიტოს სულის მოძრაობა, სსსათი, სულის უკვდავება და სსსკვა-
ნა. ეს აქ ისე საუბრობს, რითაც ის ცხადით ამტკიცებს მატე-
რიალიზმის წინაშე ბუნდვ მშეკას, მაგრამ მის საგნის მსჯე-
ლობას კი ყოველთვის უფრო ისეთი მიმართვა და შედეგები
ემტკევა რაც უფრო უსალოვდება მატერიალიზმის მიმართულების
პროგრამას. თუ ამ სულის თვისების მსჯელობას დროს — ვო-
ლტერს უცაბედათ მოუხდა სადმე დმერთს და მის სიძარღ-
ლეზე ლაშარაკი, აქ კი იგი ხდება ისეთი მიმართულების მო-
ჩილ მონა და ღვთის მადიდებელათ, რასა გამო მისი სუეკვლა-
მატერიალისტიკური განმარტვა და მსჯელობა უცხათ ივარტე-
ბინ და ილეწებიან. ერთ ალაგას ვოლტერი ამბობს: „თუ ძართ-
ლა მე უნდა საუკუნოა უკვდავი ვიყო, მაშასადამე მე უნდა და-
ვიტვა ჩემი გრძნობები და სსოვნა, სუეკვლა ჩემი მოსერსებანი,
გათხარეთ საფლაკი, შეგროკერ მკლები და თქვენ კრახებრს-
იპოვნით ისეთს, რომ მან მოგტესთ თქვენ რამე ნიშანი ასე-
თის იმედის.“ მაგრამ მეორე ალაგას. შენიშნებულის მსგავსი-
ვით ამბობს, რომ „თუმცა არა დამტკიცებულა სულის საუკუ-
ნო სიცოცხლე და მიტომ არც მის სიკვდილია განსაზღვრუ-
ლად. ჩვენ ვცნობრებთ ისეთსაკუ მდგომარეობაში, როგორც
სსვა ეკვლა მეტაფიზიკურას ვითხვებში, ჩვენ ვიმყოფებით მსო-
ლოდ სამეფოს განუსაზღვრელს მდგომარეობაში.“ ვოლ-

ტერი, უოკელს თავის ნაწერში აშკარა მოწოდებით და
ამას ჭეშმარიტებათ მიანიხნა, რომ მოწალი თუ არა აქვს კაცს,
უამისოთ მისი მუყოფობა საკეთილო. რამ არ იქმნებაო, ეს იმიტომ,
რადგანაც მოწალი კაცს ძღვთისაკენ ამზადებს და ამგზავრებსო.
ამ გვარის შიშობით ვოლტერი დიდათ განმსჭვალულია
და მის ასეთს განჭვრეტაში კაცობრიობისთვის ანდერ-
ძათ არის დატოვებული, რომ გიყვარდეთ და პატივს სცემ-
დეთ. ერთმანერთსო. ამის შემდეგ მგონია მეტის მეტი უკანა-
ნობა უნდა იყოს, რომ ვოლტერს ასეთის სწავლის წინაშე წი-
ნააღმდეგობა დასწამოს ვინმემ.

როგორც მოსაზრებისაც არის ვოლტერი ფსიხო-
ლოგიურსა და ფნეობითის მსარების კითხვებში, ისევე არის და იქ-
ცევა პოლიტიკასა და ისტორიასში. თავისუფლებასა და თან-
სწორობაში ვოლტერს საშუალო ადგილი უკავია. ვოლტერი
მოწინააღმდეგეა იმისი, რომ სადმე რომელიმე კუთხის დაბალი
ერთი ინაგრობადეს სხვათა და სხვათა უსამართლო პირების
საქციელისაგან, მაგრამ ამასთან არც ის აზრები მოსწონს, რომ
მეფნიც ებადებიან მრავალთ იმ აზრებით, რომ მათ რამდენიმე
კაცის ქონებას დაეცნენ და აიკლონ. ასეთ საქციელის მოქმედ
პირებს ვოლტერი არაფრით ამართლებს, ამას ჭსურს, რომ ევე-
ლასფერი მშვიდობიანის სიყვარულით გაკეთდეს, ერთმანერთის
პირადის ინტერესების დაურღვევლათ და შეუღასავათ. ეს მე-
ტის მეტი მტრათა სოვილის ასეთს კაცებს ბნელის საზოგადო-
ებისათვის. ასეთი კაცი როგორც მდგომარეობაშიაც უნდა იყოს
და მას როგორც გასამართლებელი საბუთებიც უნდა ჭქონდესო,
მანც იგი არ არის გასამართლებელიო. პოლიტიკურს და ასეთს
კითხვებში ვოლტერი ისეთ ძლიერებას ვერ იჩენდა, როგორც
რელიგიურში, ასეთ კითხვებში ვოლტერს ბევრათ აჭარბებს

მის თანამედროვე პოლიტიკურის მხარეების კარგად მცოდნე მონტესკიე და ამ გვარებში ვოლტერს დიდათ ეხმარებოდა იმ დროის საფრანგეთის ოინანსთა მინისტრი ტიურგო, რომლის მინისტრად აჩვენას ვოლტერი საფრანგეთის ერისთვის გონებითი განვითარების ძალათ სთვლიდა და მთელის ერის ბედნიერების ცნისკრათ. ტიურგოს მიმხრობით აი რას ამბობს ვოლტერი: „დეე ეკვლა ხალხი თივისუფალნი იუვენენ, ყოველი მხარესარგებლობდეს იმ სიმდიდრით, რაც ბუნებას მიუნიჭებია მისთვის. აი რას თხოულობს საზოგადო ინტერესები ყოველი ხალხისა, ისევე მათი ვინც ახლად მიიღეს თავისუფლება და ისევე მათი, ვინც სსკების უბედურებით სარგებლობენ. ჩვენ რა საქმე გვაქვს მასთან რომ რამდენიმე მეგროშე მდიდარი დაცემულ იქმნენ, რომელთა სიმდიდრეც დათუმნებულაია თავიანთ ახლომდგომთ ტანჯულთ ერთ ცრემლსა და სისხლზეო.“ რუსეთის რმი ოსმალასთან ძრეულ მოსწონდა ამას და რუსეთის იმპერატრიცას დიდათ ემადრიელობდა. ოსმალეთის გამო ამბობს: „ასეთი ავაზაკობის გუნდი უღირსია რამდენიმე ერი თავის მონურის ჟაჭკებით ხელში ეკავოს. ამას მათის უნამუსოს მოქმედებით შეუჩაცხუოფას აყენებს თავის ქვეშევრდომებო. ესენი უნდა გაბრუნდნენ იმ ადგილებიდან, რომელნიც მათ ეროზიელთ უძღურებისა გამო ჩაიგდეს ხელში. ესენი უნდა წავიდნენ თავიანთ მხარეში და იქ როგორ ტირანებათაც უნდათ, ისე გადიქცნენ. ასეთის ვითსკებისთვის ვოლტერი და ტიურგო დიდათ მეცადინეობდნენ. ამათ განათავისუფლეს მხარე რომელიც ეკვლა, საფრანგეთის მთებით არის მოშორებული და ახლო სძევს უენეკასა და შვეიცარიასთან. ასეთის მხარეების შესახებ შესედულება ვოლტერმა ინგლისისში მიიღო. ანგლიაში ვოლტერი აჩამტოუ მარტოთ ნიუტონსა და ლოკსა სწავლობ-

და, არამედ სსკა პოლიტიკურს მწერლებსაც, მაგრამ პოლიტიკურს მხარეებსში იგი კი ვერ იხენდა ისეთ ძალას, როგორც მოკთხოვებოდა მას, ეს თითქოს თავის თანამედროვე მონტესკიეს წინააღმდეგ მიდიოდა, რომელიც თავის პოლიტიკურს განკითხვებაში ბევრს რამ რთულს კითხვებს არჩევდა, ესებოდა, ეძებდა, რომ იქიდან მოკვებებინა რამე ერისთვის.

ვოლტერი ანგლიაში ყოფნის დროს არ მისდევდა, საფრანგო საქმეების შესწავლას, არც მის ეკონომიას, არც რამ სსკა მის საზოგადო სასიათების მქონე მიმართულებას, არც ანგლიის კონსტიტუციის წეს-წყობილებას და მართვას. აქ მან შეითვისა მსოფლოდ ის აზრები, რომ კეთილ მყოფლობას და მშვიდობიანი ცხოვრება იქ არის, სადაც თავისუფლება და თანასწორობა არსებობს. „თავისუფლება“ ვოლტერს მიაჩნია განონ მდებლობის უფლება. თანასწორობა ერთნაირის მხრით ყველასათვის მის დასაცვლათ, იურიდიულს თავისუფლებაში „თავისუფლათ ყოფნა“ იმას ჰნიშნავს, ამბობს ვოლტერი, რომ კაცი განონს გარდა სსკა არავისი მოწილი იყოს. ასე და ამ გვარად ყოველი კაცი თავისუფალი უნდა იყოს, მაგრამ რამდენი საქმისტიანო მხარეა დღესაც ესე დაჩენილი, რომ იქ თავის უფლებისა და თანასწორობის გარეშე, მონება არსებობს. ვოლტერის ასეთ შესჯეულებას აბა რა ეწინააღმდეგება? ეს არამც თუ მის დროის ზოგი ერთ საქრისტიანო ერში ყოფილა, არამედ ეს დღესაც ისევე ძველებურათ მჩავლს საქრისტიანო ერში. ძველრათ არის დაჩენილი და ერთის მფლობელისა და მბრძანებელის პირისაგან ათასსა და ორი ათას ედება ბოლო. ერთს ალაგას, მოხუცი, მეტის მუშაობისაგან მიმტანარებულს და დალაღულს ხელში ხმელი პური უჭირავს და რის ვაის ვაგლანით ღრუნის და ამავე დროს ამავე მონა მოხუცის პირდაპირ

რომელიმე ბურჟუა განცხრომით განისვენებს და ის ესე ატარებს ქეიფებში დროს, როგორც მის სიამოვნებით სავსე გუფს ენატრება. ასეთ მიმართვას ადგა ვოლტერი და უნდა ითქვას, რომ მას ყოველი ერის „თანასწორობა სოციალურს მხრით გიჯრსწამდაო, ამბობს ლუი-ბლანი, არამედ სარწმუნოების მხრითო,“ რადგანაც მას დიდს ჭეშმარიტებათ მიახნდა ის, რომ ღმერთმა უკვლავ ერთ ნაირათ გაიჩინაო, ამბობს იგივე: „მას რომ სოციალიზმის თანასწორობის რამე სტოდნიყო, მასინ იგი თავის კამერგერობით არ იმედიდურებდაო. ეს, ყოველთვის ი თავმორბენებით იწერდა ხოლმეო, რომ მე კამერ-გერის ღირსება მჭკესო“. კამერ-გერობა მან იშოვა ჰრუსიის გოროლთან ყოფნის დროს, ამის გამო მას ჯილდოთ დაუნიშნეს წელიწადში 22.000 ლივრი.

ვოლტერი მკაცრათ ელტოდა ამ აზროვნებას, ეს ამ იურიდიულს თავისუფლებას იქით არსად მიდიოდა და შეიძლება ამითი სწამდა მას, რომ მის საშუალებით უნდა იმეოვოს კანონიერმა კანონებმა და არა უკანონობამო. ამის მეოხებით ჩინოვნიკი გლეს კვლარ დასჩავრავსო და დააჭცევსო, არავის თავის საგუთარს კვლას და მინდოროს არავინ მოსტმცეს და კლერიკალები ხალხის შრომით არ გამდიდრდებიანო. ვოლტერის კაცთა თანასწორობა უეჭვოთ სწამს, ეს ამბობს, ერთ თავის წერილში, რომელიც მას მიუწერია გოროლ ფრიდრიხთან, რომ კაცთა უთანასწორობას მე მასინ დავიჯერებ, როცა მე ვნახავ, რომ გლესი დაიბადება თავის უნაგირთ კისერზეო და მისი თავადი, აზნაური და ანუ ბატონი კიდევ თავის მათრახით და სხვებითაო. ამიტომაც ვოლტერი ვანუწვევტილევ სჯის იმის შესახებ, რომ ეკვლესია სახემწიფოს უნდა ეჭკმდებარებოდეს, თავისუფლება ნამუსს და ბეჭდის საჭმეს, შემსუბუქება სხვა და

სხვა უძალესთა სასჯელთა. გაუმჯობესდეს ერის მდგომარეობა, აღორძინდეს თანასწორობა და განაწილდეს სარჩი ერთნაირათა; ეს სასტიკი წინააღმდეგია უსამართლოთ ცარცვარცვლევას, კორულის მოწილის მოსვლეებისაგან სხვათა და სხვათა დაწინაურებისა და უძალესის მედიდურების მოყვარე უნამუსო თავად-აზნაურების და კლეზიკალებისა. ვოლტერი ამთ უკუგან მესათ ეტემა თავისუფლებისა და თანასწორობის მოპოვებაში. ვოლტერი ამთ აღორძინების ავალებად მმართველობას და მას ჭსურდა, რომ ეს ძირიდან კი არა, თავიდან გაკეთებულიყო, შეცვლილიყო ეს წესები და შემოღებულიყო სხვები რეკოლუციის საშუალებით კი არა, არამედ სახელმწიფო რეფორმებისა. ვოლტერი როგორც სოფლის შემამულებთაგანი და მტოდნე საგლეხო საქმეებისა, ეს დიდათ აფასებდა გლეხების საქმეს; ამთ შესახებ ამბობს იგი, რომ ეს საწულები არავის აკონდებსთ იმ დროდის, ვიდრე ამთ თავიანთი პირუტყვი რომელიმე ჭირისაგან არ გაუწყდებათ. ერთს წერილში სხვათა შორის ეს სწერს, რომ ჩვენ არ გვეძმის, თუ ჩვენ წოდებულს ხალხში ვინ უნდა იგულისხმებოდეს. მე ამ სასელის წოდებაში მწამს შავი ანუ მდაბიო ხალხიო, რომელსაც ხელები აქვს, რომ მით იცხოვროს. მე ძალიან მწყინს, რომ ამის განჩევა და გაკება არ არსებობსო. ამას ხალხი თითქმის ხარათ მიანდა, რომელსაც უნდა გამჩვეი და საჭმელი. ვოლტერი შეკვლავ ამბების შეცვლას მართველობის იმ წესებისაგან ელოდა, რომელსაც მართელობის განათლებულს დესპოტიზმს ეძახდნენ. ვოლტერი მეთის მეთის სიამოვნების თვალთ შეხედა ტიურგოს საქციელს და ღოუს სისტემას სახალხო ბანკების შედგენისათვის, რომელსაც ხალხი დაისხნა თავად-აზნაურების და სხვების წვალებისაგან. ვოლტერს სწორეთ ასეთი შესედელებაკ

ხდებოდა იმის ძალად, რომ მას მრავალს სხვა და სხვა სელმ-
წიფებთან ჰქონდა მიწერ-მოწერა. სხვათა შორის ვოლტერს
ბევრნი იმ დროის გაფუჭებულნი არისტოკრატიურის ინტერესების
თანამიმდევრს და მზრუნველს უწოდებენ, სწამებენ, რომ
მისი ასეთი ღვაწლი მის სიტყუეს და მოტყუებას წარმოად-
გენს. ასევე სწამებს მას ლუი-ბლანის თავის ისტორიასში. მაგ-
რამ ზოგი ერთი მეისტორიები ამ აზრებს და დაწამებას ეწი-
ნაღმდეგების და ვოლტერს ნამდვილს და სწორე პირად სთუ-
ლიან დაბალი ხალხის მდგომარეობის წესების შეცვლის აღძრუ-
ლს საუბარში და მწერლობაში. ლუი-ბლანი ამბობს, რომ
ვოლტერი იყო ბურჟუა და მეტის მეტად სულით მდაბალია. „
ვოლტერი ისტორიული ნაწიერების წერილშია ც საკმარისად გაც-
ნობილი და მცოდნე პირია. ამის ისტორიულს მწერლობაში
ჩვენ ვპოულობთ ბევრს ისეთს შესანიშნავს რამეებს, რაც სხვა
მის დროის მეისტორიების ნაწიერებში ვერსად რას ვპოუბთ.
ვოლტერის გამოჩენამდის საფრანგეთში ისტორიული წერილები
სულ სხვა კილოთი იწერება; ეს ჰგავდა რეკლამების და „ქება
ქებათა“ მსგავს ნაწიერებს. საფრანგეთის მეისტორიებს სისწო-
რით და და ჭეშმარიტების, არსად რა შეეძლოთ რომ ეთქვათ
რამე. ამათ ეშინოდათ კაროლების, სასელმწიფო წესების, ეკ-
კლესიის წარმომადგენელების და გაფუჭებულის თავად-აზნაუ-
რების. ამის გამო მეისტორიები მხოლოდ კაროლების ის-
ტორიებს სწერდნენ, სხვა არაფერს; თუ ვინმე რასმე მოინდო-
მებდა და დასწირდა, რომელშია ც მკაცრათ შეესებოდა ზემო-
ხსენებულთ პირთ მოღვაწეობას, მაშინ დაძწერს ამისთვის სულ
ახალი სიტყვები და ოსტატობა უნდა მოეგონა, რომ მის
მეოხებით კიცხვაც გამოსულიყო იქ, სადაც ეს საჭირო იქ-
მნებოდა და ქებაც გამოსულიყო მაშინვე, როდესაც მის დაძწერს

საქმეს გაუჭირებდნენ. ცოტა არ იყოს ამისთანა კილო თვით ვოლტერსაც ეტყობა ლიუდოვიკ XIV და XV ისტორიისში. ამის შესახებ ვოლტერიც სწერს ერთ თავის წერილში. ვოლტერმა კი თავის ისტორიულს მწერლობას მეივეთ ამბავთ, მონასტერთ, სამღვდელთ და ძალაღწევის გარდა შეუერთა ისტორია და განხილვა სელაჟნებისა. ეს თხუზულება მან ბერლინში ყოფნის დროს დასწერა. ამაში სხვათა შორის საუბრობს კიდევ კალკინიზმზე, იანსენიზმზე, კვიეტიზმზე და მწერლობაზე, რომელიც მან ერთის კალმის მოხმით შეკრიბა სულ ერთად. ეგვლანზე უსასტიკესად და მკაცრად ვოლტერი ასეთ ჰროგრამის თავის ერთს თხუზულებაში ადგას: „Essai sur les moeurs et l'esprit des nations“ აქ ისტორიის წერა ვოლტერმა 1740 წ. დაიწყო, ამაში ვოლტერი ამბობს, რომ ისტორიის მართლად რომელიმე ერის შინაურს და გარეგან სამხედრო მხარეებს არ უნდა ჰსატავდესო. ამის გამო ვოლტერი სულ სხვანაირათ მოექცა თავის მოვალეობას, ეს თავის ისტორიისში არჩევს შინაურს საზოგადო ცხოვრების წესების არსებობას, შემძლებელობის, ეკონომიურს მოვლინებაებს, მრეწველობის შექმნას, პოეზიის ისტორიას და თითქმის სელაჟნებსაც. ერთი სიტყვით პირველი ისტორიული წიგნი ეს წიგნი იყო, სადაც კაცი არა ჩვეულებრივ რამეებს შესვდება. ვოლტერის ასეთის შრომის გამო ლესინგმა გამოაცხადა, რომ ამ ისტორიის ავტორი სულ ახალ გზას და მიმართულებას ელტვისო. ისიც უნდა ითქვას, რომ აქ გავლენა აქვს არამცთუ დაახლოვებულთ ინგლისის ისტორიულ შკოლის წარმომადგენს ფრუგსონს, უმს, გობონს და რობერტსონს, არამედ როგორც მოწმობს ვილმენი და შლასერი, სულ მთელ ახლის ისტორიკოგრაფიასაც კი ჰქონია გავლენა და მნიშვნელობა. მაინცა და მა-

ინც ვოლტერმა თავის ვრცელის დაპირებულ პლანისამებრ ვერ
ადასრულა თავისი მოკალეობა, თუძცა ამის ისტორიულ ძალას
თავისებური მეცადინეობა არ აკლია, მაგრამ ვოლტერი მანც
ხშირად კარდება დიდს შეცდომაში და როცა კი მას აგონდება
ამ დროის მფლობელი ეკკლესია, ეს მას მაშინათვე სასტიკათ-
ეპურობა და თითქმის მესვიით ეცემა. იგი ამასში გასამართლე-
ბელი არარისო, მიტომ იგი არ არჩევს ეპოქას, სუყველა ხალხს
და დროს იგი ერთის ადლით ზომავსო. მან თვითქოს არ
იცის განონი კაცის გონების განვითარების ისტორიისავო. ამას-
თან ვოლტერს ისიც კი სწამდა, რომ საზოგადო სასიათების
მქონე საზოგადო ისტორია უნდა იყოს კაცის გონების პროგ-
რესის დასაწყისიო. ეკკლესიის და ქრისტიანობის შესახებ
ვოლტერს ასეთივე შეხედულება აქვს თავის თეოლოგიურს-
ლექსიკონში და აქ ეს ქრისტიანებს დიდ დამნაშავეთ სთვლის-
ეველას წინაშე, ერთ დამნაშაუობის გამო ამბობს, რომ ქრის-
ტიანები თავიან შეცდომების გამო დასჯილ იქმენ ისე მცო-
რეთო, რომ ცოცხალი ხალხი კიდევ დარჩაო.

უნდა ითქვას, რომ ქრისტიანებსე ძალდა ეს თითქმის-
ეველა ხალხებს აყენებს თავის საწმუნოების მოძღურებით
ესეთი შეხედულობა ხდებოდა ვოლტერის საწინააღმდეგო თა-
რათა და ხლმათ, რაისა გამო საფრანგეთის სამღვდელობას-
თან მთელი ევროპის ქრისტიანი სამღვდელობაც ეწინააღმდეგე-
ბოდა და ვოლტერს-უწმუნოების წარმომადგენ პატრიარხს-
უწოდებდენ. ეს დღესაც ასეა უმეტეს ნაწილში. ისტორიულის
მწიქლობის ცოდნასთან ვოლტერი ბევრად დაბლა სდგას პო-
ეტურს ლექსების წერაში; ამის ლექსები არ არიან პოეტურის
განსაზღვრულის ცუცხლით სავსენი; ყოველს ლექსს და ყოველს-
სტრიქონს ცხადათ ამხნეია ვოლტერის ტენდენცია, ამის მეო-

სებით, ამბობს ერთი მწერლი, რომ ვოლტერის ლექსები ჰამ-
ფულეტათ იყოვო, ვოლტერი წერით თითქმის ჰოეზიის ყოველ
გვარში სცლიდა თავის თავს, მაგრამ ლექსებში იგი ისე კარ-
გათ ვერაფერს დასწერდა, როგორც ეზიგნამუფს ლექსებს.
ეს შეიძლება ჩაითვალოს დიდაქტიურის მიმართულების ლექსე-
ბის დასწერ სსშუალ მელექსთ. დიდროსს ტრაგედიებს და დრამ-
ებში ეს ვერ იჩენს ოსტატობას, რადგანაც სშირად ეს ასეთ
ხაწარმოებთა შინაარსს ისეთ უცხო და უმნიშვნელო რამეებზე
აფუძნებს, რანიც მის მელექსეობის მიმართულებას და სელფ-
ნებას ერთობ ეწინააღმდეგებინს. ტრაგედიებსა და დრამების
სურათების არჩევას ვოლტერის ასეთ მიდრეკილებას და ხასია-
თებს ცხადათ ამტკიცებენ თვით ვოლტერის წერილი, რომე-
ლიც მიწერილია დალაშხერთან. აქ ვოლტერი ამაზედ აშკა-
რად ლაპარაკობს. ვოლტერის შესანიშნავ ტრაგედიებთ მიღე-
ბულია შემდეგნი: „ელიზი“ დაწერილია 1718 წ. „ბურბუტი“
1730; ამის მესუთე აქტი შეესება ჰატეტიზმს, ეს პიესა არის
დაწერილი შემდეგ ვოლტერის ინგლისში წასვლისა; „ზინი“
1732 წ. „ცესარი“ 1735 წ. „ალზირი“ 1736 წ. „მაკომე-
ტი“, 1746 წ. „მეროპა“ 1743 წ-

ვოლტერის „ცესარის“ შინაარსი შექსპირის „იული ცესარი-
დამ“ არის აღებული. ეს დროებით არ გაუშვეს საფრანგეთის სცენა-
ზე, ამ პიესის გამო ავტორს რეს პუბლიკური აზრების თანაგრძნობა
დამნაშაუობაში ჩამოართვეს, შექსპირის „იული ცესარი“ შემდეგ კი-
დევაც სთარგმნა. „ალზირი“, „მაკომეტი“ და „მეროპა“ აღ. ჭა-
გჭავაძეს რუსულიდამ ქართულად უთარგმნია 1830 წ. მაგრამ
ამ თარგმნებმა ჩვენამდის ვერ მოაღწიეს. ამას გართა ვოლ-
ტერმა დასწერა კიდევ: „სემირამიდა“ 1748 წ. Rome sauvée
1572 წ. L'Ophelinde Eachime“ 1755 წ., „ტანკრედი“ 1760

წ. ამ ტრაგედიების შინაწილი შეიცავს სხვა და სხვა კითხვებს. ერთს ზიესაში განმარტებულია სიყვარული, დანარჩენში კი ბძოლა სახელმწიფოსი კეკელისათან, რელიგიური თვისებანი, სარწმუნობებრივ მოხება და თავისუფლება და სს. ასეთ ზიერებში ვოლტერი ამბობს, რომ ღმერთთ (ქურუმ მთავარნი) იმისთვის აჩქოსთ ძალა და გავლენა სალსზე, რადგანაც სალსი ბრიკვიაო. სხვათა შორის ტრაგეტიის „მანტომეტი“ მანძადია გამოხატული, როგორც ცივ-ცივათ მომტუეებელი, ანუ როგორც ვოლტერი ამბობს, ტარტუფათ, რომელსაც სელში კვერთხი უკავია „მანტომეტი“ „არის tartute le grand“ მე ამ თსსუელუბაში მინდა მეჩვენებინა, თუ როგორის სიბრიყვისკენ არ სდრეკავს ფანატიზმი უძლრს სალსს, თუ ესენი ექვემდებარებიან რომელიმე საძაგლის სელ-მმღვანელობას. ჩემი ზიესა მანტომეტი ხატავს „რომელათ მოსასტერს,“ რომელიც სელში აძლევს ხანჯალს უაკ-კლემანსა. ვოლტერი იქადმის გატაცებული იყო ამით, რომ მან ეს ტრაგედია თავ-მომწონეთ ერთს ზაზას გაუგზავნა. ამაზე ზაზისაგან მას შეეძლო მადლობა მიელოგო.

ზოგი ერთს ზიესებში ვოლტერს გამოხმობილი ჰყავს თვით მიცვალებულთა სულიცა. ამ ტრაგედიებში ვოლტერისათვის ყველაფერი ის ცუდია, რასაც კი ძველი შეადგეს; ძველი კლასსიციზმი კი მისთვის აქ სელ-შეუსებლათ რჩება. ვოლტერმა ინგლისური ენა იცოდა, ამან დაიწყო ინგლისურის ენიდამ შექსპირის ტრაგედიების თარგმნა; გადასთარგმნა „იული ცეზარი“ და წარადგინა ზარიუსის აკადემიაში განსასილველათ,

დალაძებერი სწერს, რომ „იული ცეზარი“ დედანს ვერ შეუთანხმეთო. ეს იმას ცხადათ ამტკიცებს, რომ საფრანგეთში იმ დროს შექსპირის ნაწერების კითხვა ჯერ მოდაში არ იყო შესულიო. ამ ტრაგედიას გარდა ვოლტერმა სხვა ტრაგედიე-

ბიჯ გადასთარგმნა ფრანგულს ენაზე, მაგრამ ყველა ეს ტრაგე-
ტიები საფრანგეთის აკადემიების და ერის წინაშე უფრო შექს-
პირის სალანძღავათ რჩებოდა, ვინ იცის რას არ სწამებდნენ
შექსპირს და როგორს უგვისვ პირათ არ სასჯდნენ, კოლტერი
კი შექსპირის დიდი მიმბაძავი იყო. ამას ძალიან ჭსურდა, რომ
თავის ტრაგედიის წერით შექსპირის შემკვიდრება დაეკავებინა.
მაგრამ ეს მას ვერ მოუხდა, რადგანაც მის ნაწარმოების და შექს-
პირის შორის დიდი მანძილი სძევს. ამ მიბაძვის გამო კო-
ლტერისათვის ლესინგსაც კი შეუნიშნავს. შენიშნავს ძალიან
განონიერიც არის. კოლტერის შექსპირთან მიბაძვა იმას ნიშ-
ნავს, რომ კაცმა რამე გააკეთოს და მერე მიბაძვითი გაშალა-
შინებაც უწყოს, ასეთ მიბაძვისთვის სიძლიდრით მხოლოდ ლე-
სინგს შეუძლია, რომ დაიკვივოს. კოლტერი ზოეტურის ნი-
ჭიერების ძალოვნებით უარყოფილია და ამას პირდაპირ დი-
დაქტიურს მიმართვის მელექსეს უწოდებენ, ლექსის მშვენიერათ
დაწერა და სხვანი ვერ შეადგენენ ზოეტის სრულს სამკაულსა,
ზოეტის ნაწიერს კიდევ სხვა ღირსებითი უღრმესი მსარეები
უნდა ქონდეს. კოლტერს კი ასეთის ზოეტურის უღრმესის
გრძნობების და განმარტვის არაფერი აქვს, კოლტერი სში-
რათ თავის მელექსეობის მოკალოებას მეტის მეტი ხელოვნე-
ბითაც ასრულებს, ძალიან კარგათ, ლამაზათ, მაგრამ ყველა
ასეთის რამებით მისი ნამდვილ ზოეტათ აღიარება კი შეუძლე-
ბელია. კოლტერის არც ერთი ლექსი არ ესმარება და ექმარ-
ება თვის დამწერის ასეთ წადილის განსორციულებას. ზოე-
ტის სახელის დაჩემებას გარეშე კოლტერი კომიკურს მწერ-
ლობაშიაც სდებდა თავს, მაგრამ მისი კომიკური ნაწარმოებნიც
არ არიან შესანიშნავის ღირსების, ივინი ივითსებოდნენ მხო-
ლოდ ერთს დროს და დღეს კი ისინი ყველასთვის მივიწყებუ-

ღია. ამან ერთი თავისი გამოჩენილი კამედია 1730 წ. დასწერა. ამის ზოგი ასეთი ნაწერები იმავე დროს სხვა და სხვა ენებზედაც სთარგმნიდნენ. ეს კამედია სულთ ნაწერებათ ვრცელდებოდა და 1755 წ. იგი გამოვიდა დამწერის უსასკლოთ, ისიც გადაკეთებული. ეს ნაწარმოები ვოლტერმა 1762 წ. ახლად გამოსცა და თვისებურათ შესწორა იგი. ამ დროს ეი ვოლტერმა თავის სასულიერ. გამოაცხადა, მინადის ვი მას ამისი ძრეულ ეშინოდა; ეშინოდა იმისთვის, რომ ამ ნაწერებში იგი ჰქიცხავდა გოროლს, მის მეუღლეს, მათ კარის კაცებს. მოსულეს, უმაღლეს პირებს, საეკლესიო მხარეებს, ეკლესიის წარმომადგენლებს და სს. ვოლტერი ამის გამო თავის ნაწარმოებს არას დროს არ დაბეჭდა, მაგრამ ეს პირველად გამოსცა ერთმა ისეთმა პირმა, რომელსაც ვოლტერთან მტრობა ჰქონდა ჩათესილი. კომიკურსა და სატირულს ნაწერებს გარეშე ვოლტერის მოთხრობებში საკმარისად შესანიშნავი ადგილი უკავია ერთს მოთხრობას, რომელსაც „L'ingenu“ ჰქვია, ეს მოთხრობა დღეს ქართულს ენაზედაც არის ნათარგნი, რომელსაც „გულწრფელი“ აწერია. ეს მოთხრობა ქართულს ენაზე ბ. თ. სასოკიამ სთარგმნა და ახლა ცალკეც იბეჭდება, ამ მოთხრობის შუასასებ გეტნერი ამბობს, რომ ყველაზე მეტად ვოლტერი ბრწყინავს თავის ჰატარ-ჰატარა სატირულს მოთხრობებში. ყველაზე საკმარისად შესანიშნავი არის მოთხრობა („L'ingenu“). მოთხრობის შინაარსში განხილულია ის, თუ უბრალო, მაგრამ საღონების მქონე ეაცს თავის საკუთარს კრიტიკულის განსტეგრეთით როგორი შესედულებს აქვს ზოგი-ერთს არა კანონიერს წმინებებზედა და ასეთს არსებულს სვეულებებზე. ამ მოთხრობის ღირსებაზე მე აქ ვერას მოვიყვან, რადგანაც თვით მოთხრობა უკვე არსებობს ქართულს ენაზე. ამ მოთხრობის

შემდეგ თვალსაჩინო ადგილი უკავია მოთხრობას „კანდიდს“. ეს მოთხრობა ჰირველს აწვდის ჩამოწმებას; გარდა ამისა ამით ერთმანერთში ვაკვირდებით აქვს და რაც ერთს მოთხრობაში რამეს განმარტებული და ამ განმარტების მიმართაც თუობასაც დაყენებული, ის მეორე მოთხრობაში გავრცელებულია და ახსნილი. რაც ერთს მოთხრობაში სექსუალურ არის შეტანილი და მიღებული, ის მეორე მოთხრობაში ნათელია და ახსნილი.

1757 წ. გამომცემ ვოლტერის თხოვნებანი, რომელის რედაქტორად თვით იყო.

ვოლტერის გარდაცვალების აღაგს ჩვენ ვერ ვთქვითრამ: ამის შესახებ აქ ვიტყვით რასმე. ეს იმდენად საყურადღებოა, რომ ამის შესახებ საუბარი არ იქმნება მეტი, ვოლტერის სიკვდილის წინა დღეებში მთელის ჰარიზის იუზუიტებსა და ფანატიკებში დიდი ჩოჩქოლი ჩავარდნილა. ყველა ამთავანი იმსებრდა გაეგო, რომ ვოლტერი სიკვდილის დროს რას იქმნის; იქმნება ცოდვები მოინანიოსო, იქმნება მღვდელს გაენდოს და ეზიაროსო. ამის შესახებ დიდი ჩოჩქოლი იყო ჩავარდნილი მათში. ასეთ ჰირთ დასაკმაყოფილებლათ და სიძულვილით ბასის მოსასპობლათ ვოლტერმა გადასწვიტა მღვდელის დაბარება. აბატ გოტიემ აღსარება ათქმევინა ვოლტერს. ვოლტერმა აღიარა აღსარება ამ ნაირათ: „მე ვკვდები კათოლიკის იმ სარწმუნოებით, რომელშიაც დავიბადე.“ ამის შემდეგ ვოლტერმა რა უთხრა გოტიეს, ეს, რაც ერთ მეისტორიეს არა აქვს ნათქვამი. ვოლტერის ასეთმა საქციელმა უცბათ დააწინარა ჰარიზის იუზუიტები. ამის შემდეგ ესენი ვოლტერის სახელს ჰატიოსნებით ახსენებდნენ, აი როგორ მოინანი თავის ცოდვებით; ეს რასაკვირველია მიტომ, რომ ამის საშუალებით იმ დროის ვოლტერისებულ აზრების მიმდევარ ჰირებისათვის ფრთუ-

ბი შეეკვეცათ. ასეთის საცქიელით ვოლტერმა რამდენიც იქ-
ზუიტიები განაკვირვა და დაწუნა, ამასე მეტათ გააოცა მის
ასეთ საცქიელმა მთელი იმ დროის განათლებული სასოგადო-
ების დასები. ეგელს იმას ამბობდა, რომ ვოლტერმა ეს რა
ქმნა. აბატი გოტიეს ზოგიერთი დიდი სამღვდელთა შინა მს-
ინც დიდ საყვედურებს აძლევდნენ. რომ შენ ვოლტერი არ უნ-
და გაგებდო იმ დრომდის. ვიდრე იგი თავის ცოდვებს არ მო-
ინახებდა და თავის მოძღვრებას არ უარყოფდა. აბატი ამ-
ტვიცებდა, რომ ვოლტერი ძრიელ ავით იყო და ამიტომ ჩემ-
გან ეგ ყოვლად შეუძლებელი იქმნებოდა, რადგანაც ისიც შე-
იძლებოდა, რომ საქმე წაგებით გათავებულყოფო. სამღვდე-
ლოების ასეთის მსჯელობის და ბასის დროს ვოლტერი ცო-
ტა უკეთ გასდა და აქეთ მობრუნდა. მცირე ხნის შემდეგ ეს
ხელ-მოხრედ გასდა ავით, რომელ ავითმოფობამ გადიტანა ვი-
დეტ. ამის სიკვდილის მიზეზად უფრო ის გასდა, რომ მოსამ-
სახურემ ავითაქიდა შეცდომით სსვა წამალი მიუტანა, რომე-
ლიც დალია მან. ამ შეწუხების დროს ხელ-მოხრედ მივიდა აბა-
ტი და ვოლტერს დაუწყო გამოკითხვა და ლაპარაკი. ამ ლა-
პარაკში ეს სშირად ახსენებდა ქრისტეს სახელს.

ვოლტერს ერთობ გაუჭირდა საქმე; უკანასკნელად მსრები
წამოიწივა, წამოდგა და უთხრა მას: „გეთავყა ნუ ძელაპარაკე-
ბით მაგ კაცზეო“ ამის შემდეგ ვოლტერი ჯერ არც ვი იყო გა-
რდაცვალბული, რომ სამღვდელთებამ ბასი ასტესა იმის შე-
სახებ, რომ რაკი საქმე ასე არის, ჩვენ მას ქრისტეიანურის წე-
სით არ დავმარხავთო. აქეთ ვოლტერს ებრძოდა სიკვდილი და
იქით სამღვდელთებს ეხსუებოდა ვოლტერის სასლობას, რომ
ვოლტერმა შეინანიოს თავას ცოდვები, თორემ ჩვენ მას ქრის-
ტიანურად არ დავსაივლავებთო. ვოლტერი გარდაიცვალა და

საფლავების გამო სასლობამ საფრანგეთის პარლამენტს მიმართა და ნება სთხოვა დასაფლავებისა. პარლამენტმა ვოლტერს პატივი სცა. მაგრამ იმავე დროს არც სამღვდლოების მომღვრეება უნდოდათ მათ. პარლამენტი ორ-ნაირ ჭიშში იყო ჩავარდნილი; მათ არც ერთი მხრის მომღვრეება არ უნდოდათ და ამიტომ ვოლტერის სასლობასაც შესაფერს ვასუსს ვერ ამღვედნენ, პარლამენტისაგან საქმე ასე იყო დატოვებული, ამ დროს ვოლტერის ძმის წულმა, ეპისკოპოზმა დიდათ იმეცადინა და ამ პირის საშუალებით ვოლტერის დასაფლავების ნება მიეცათ. ვოლტერის გვამი გადაიტანეს სელერის სულციცის ეკლესიაში. აბატ გოტიემ მისწერა ვოლტერის გვამის გადატანის დროს შემდეგი: „მე ჭკემო ამ ბაჩათის სელის მომწერ. ვარწმუნებ იმას, ვისაც ეს მოუნდება, რომ მე მიველ ვოლტერთან მისის თხოვნით, მაგრამ განდობა გი ეღონ მოვასწერსე, რადგანაც იგი ერთობ ცუდათ იყო.“ აქ ვოლტერის გვამი ეკლესიაში იდგა ერთს დამეს; მეორე დღეს ამას დიდის ამბით გადაუხადეს წირვის რიგი და დასაფლავეს. დასაფლავებაზე სწინა ორმა ეპისკოპოზმა სელერის და ვოლტერის ძმის-წულმა ამ ეკლესიის სამღვდლოების თანადსწრებით და დიდის ცერემონიით. ვოლტერის კუბოს გარშემო სულ ანთებული შანდები ეწყო, ვიდრე ვოლტერს დასაფლავებდნენ, მინამდის მრავალთ ღვთის მოყვარე ქალებს ეპისკოპოზისთვის წერილები მიუწერიათ, რომ ვოლტერი ამა და ამ ეკლესიაში ქრისტიანურის წესით არ დასაფლავდეთ, უეჭველათ აღკრძალეთ, ვიდრე ეს წერილები მივიდოდნენ ეპისკოპოზამდის, მანამ ვოლტერი დაუსაფლავებიათ ვიდრე დასაფლავების შემდეგ მანც საკმარისად სასტიკი ბჭობა ასტუდა. ამ ეკლესიის მღვდელს საფრანგეთის სამღვდლო კონსისტორიამ ვასუსნი მოსთხოვა, რომ

შენ ვინ მოქცა ნება, რომ ვოლტერი შენს სამწყსოში დასასულავყო, მღვდელმა გამოაცხადა, რომ ვოლტერის ძმის-წულის ეპისკოპოსი მინახავს მივიღეთ წერილი, რომლითაც ის გვარწმუნებდა, რომ უმძლესის სასულიერო მთავრობისაგან ნება-რთვა აღებულია. იმანვე მისწერა სხვა და სხვა მღვდლებს, რომ ვოლტერის გვამის გადატანის დროს არავის რამ დაბრკილება არ აღმოეჩინა თავის სამწყსოში. მე რას მოვიფიქრებდი, რომ ვოლტერის ძმის-წული, ეპისკოპოსი მინახევენ მოტყუილებას იკადრებდა. ეს მით უფრო, რადგანაც იგი 15 წ. ეპისკოპოსათ არის და მასთანავე დამსასულებელი და პატივცემული პირია მთელს საფრანგეთში. მღვდელმა ბრალი აიხადა. იმან სასტრის დატვით თავიც გაიძარტლა. ამან სთქვა, რომ მის ქრისტიანურათ დამარხვის უარი ჩვენ არ შეგვიძლიანო, რადგანაც მან ეს ქრისტიანობის წესით დამარხვა არ უარ ჰყოლო. გარდა ამისა ისიც აღვიარე, მე იმ საწმინდოებაში ვკვდები რომელშიაც დავიბადეო. პარიზის აკადემიას ჩვეულებათ ჰქონდა, რომ როცა კი მის ვინმე წევრი გარდიცვლებოდა, მასშინ ესენი მის სასულიეროსთვის პანაშვიდს გადაახდებინებდნენ. ვოლტერის პანაშვიდი კი პარიზის ეპისკოპოსმა ბომონმა აღკრძალა. როცა საფრანგეთის სამღვდლოებისაგან ეს საქმე ხდებოდა, იმ დროს ბერლინში ვოლტერმა პანაშვიდ გადაახდევინა, სადაც დაესწრნენ პრუსიის აკადემიის ყველა წევრები და მასთანავე 150,000 კაცი. ვოლტერის წინააღმდეგ საღვდლოების ასეთ ატეხას ერთი ისიც ესმარებოდა თურმე, რომ სამღვდლოებს ვოლტერის წინააღმდეგ ბეჭდს ამბებს უზიდავდნენ. ამ ამბის მიმტანებში ზოგი ისეთი პირნიც ურევია, რომელთა ხსენებაზედ კაცი წითლდება. სხვათა შორის მათში ურევია თვით უან-უაკ-რუსოც, ის, რომელიც საფრანგეთის XVIII საუკუნის პოლიტიკურს წესებს მუხად დაეცა და

რომელსაც ჭსურდა, რომ ყოველს უბრალე სელოსსაც კი წინებულად განეითარებოდა. ეს მით უფრო საკვირველია და სამარცხვინო, რომ ვოლტერის შემდეგ ვოლტერის საწმენო-ებრივ სოფი კითხვების უარის მყოფელს მიმართულებას თვით რუსსაც დაადგა. რუსსოს ამ გვარს ულასათო კადნიერების მიწევრებით უგებელია ვოლტერის დაცინვითი მსარეები გასდებოდა რომელსაც ლეი-ბლანი მოგვითხრობს, რომ ვოლტერი რუსსოს სასტიკათ დასცინოდა.

ვოლტერი ბერლინში იყო, როცა დიდრომა დალაშქრებდა თავისი ენციკლოპედიური ლექსიკონის გამოცემას დაიწყო. ამით პირველი ტომი გამოცემს, ამ ტომს ვოლტერმა ბევრნაირი ნაკლულოვანება შეამჩნია, რომელი შემხვევაც უმბარის სრლის ტევიასებრ იქმნა თვით ვოლტერისათვის. ამის შემდეგ ვოლტერმა დასწერა ბევრი წერილები შესასებ მწერლობისა და ესენი გადასცა ენციკლოპედისტების ლექსიკონში დასაბუქდათ. აქედამ (1756წ.) იწყება ვოლტერის მოღვაწეობა და სახელი ენციკლოპედისტთა დასსში. ასეთს შრომაში თავისუფლათ სჯიდნენ ესენი თეოლოდიაზე; საზოგადო ეკანომი-იყ. ამითი ასეთი მსჯელობა ერთობ აშინებდა თურმე სუფევლად რელიგიურ და პოლიტიკურს. პარტიებს. ასეთი მეცნიერთ პირთ წინააღმდეგ დაინახმენ საეკლესიო გასეითები, სატირული, იეზუიტების და იანსისტების სამღვდელობა და პარლამენტი. ამითი ისე იმოქმედეს რომ ეს შრომა ბოლოს დასცეს და მისი ბუქდავაც შეახერხეს. ამ დაცემულ ენციკლოპედისტებთან დასსლო-კებული კავშირი ჭქანდა ვოლტერს და ამით სასტიკი ბრძოლა მოუხდათ მტრებთან, ნმაგრამ მანც ვერა გაწევეს რა. 1551 წ. გამოვიდა პირველი ტომი „ენციკლოპედიისა,“ 1752 წ. მეორე ტომი. ამ ტომის წინააღმდეგ ატყდა პარიუში საშინელი ბასი. პარიუს ეპისკოპოსმა ამის წინააღმდეგ დაბუქდა სამწუხარო მიმართვა, რომლითაც მიმართა თავის სამწესოს. მართ-

ველბამ აღკრძალა ეს ორივე ტომი, მაგრამ ამით იგი უფრო გაგრძელდა 1753 წ., გამოვიდა მესამე ტომი. ამ დროს მარ-
თველობასა და სამღვდელეობაში უსიამოვნება იყო ჩავარდნილი
და ამიტომ მართველობამ მას აღარაფერი უთხრა 1754 წ. და
1756 წ. გამოვიდა მეოთხე, მესხეთე და მეექვსე ტომი. ამათი
უზიარველეს რედაქტორათ დიდრო და დალაშქერი იუენეს. 1757 წ.
გამოიცა მეშვიდე ტომი. ამ ტომში მოქცეულთა უმეტესი სა-
წილი ვოლტერის შრომისა. დალაშქერი სწერს ვოლტერს
რომ ეს ტომი სხვა უველს ტომებზე სსსტიკის შინაარსის იქ-
მნება. ამზე ვოლტერი ემაღრელებს. მეშვიდე ტომით მოის-
ზო ვიდუც ეს ენციკლოპედიური ლექსიკონის გამოცემა. ეს
მით უფრო, რადგანაც ამათ რამდენიმე ტომი საიდუმლოთ გა-
მოსცეს, როცა მართველობამ მათ აღუკრძალა ბეჭედა. ვოლ-
ტერის ენციკლოპედიურის შრომიდამ ცხადათ სხანს, რომ მას
კაი ცოდნა ქონია იმ დროს გამოჩენილის იფიზიოკრატის ადამ-
სმიტის და ასეთ მსწავლეულების. მაგრამ ვოლტერს თავის მო-
ძღვრებით და ცოდნით მინცა და მინც სალსში დიდი სასული
არ ქონდა. ეს თავის მიმართულებით მთელს საფრანგეთის
ერს გააცნო გვარინად კომიკმა ბომარშემ, რომელმაც დას-
წერს პიესები „ფიგაროს ქორწილი“ და „სეველედი დალაქი“
ეს პიესები თავიანთ შინაარსით ვოლტერის მიმართულების გან-
მარტვას შეადგენს. ამ პიესების საშუალებით გაიცნო საფრან-
გეთის ერმა ვოლტერი და მის მსგავსი მწერლები. აქ ამით
კათაგებო ჩვენ ვოლტერზე ლაშარაკს და კაბოლაგებთ შინარე-
ვის შემდგვის სიტყვებითა:—ვოლტერმა ევროპას ისეთი სასურ-
ჩი მისცა და შესძგნა, რომლის ივასი დღევანდლადისაც მა-
ტულობს და იგი მომავლის ყოველს საუკუნეშიაც იმატებს.
ვოლტერმა თავლები აუხილა ევროპის ერს თავის საიდუმლო
ძალავენებაში. ვოლტერი სწერდა ისე, როგორც წერდა მის
დრომდის არ იცოდნენ და არც ნება ქონდათ რომ ეწერათ.

84.09

✶ 551

მომზადებულია დასაბეჭდათ შემდეგი წიგნები:

- 1, პეტრე იოსების ძე პრუდონი.
- 2, ლუი ბლანი.
- 3, იოანე გუსი.
- 4, სოლომან დოდაშვილი.
- 5, ქართული ექიმობა.

პასი 15 კოპ.